

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Martini Lvtheri Piae Ac Doctae Operationes In Dvas Psalmorvm Decades

Luther, Martin

Basileae

VD16 L 5540

Psalmvs Tertivsdecimus, Hebræis quartusdecimus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-37005

Ad uictoriam Dauid.

DIXIT insipiens in corde suo, non est deus: Corrupti sunt &
abominabiles facti sunt in studijs suis, non est qui faciat bo-
num, non est usq; ad unum.

Hi duo uersus sunt unus hebræis, & particula, nō est usq; ad unum, super-
fluit hoc loco, quæ tertio uersu semel ponit. Hebræus sic: Dixit stultus in cor-
de suo, non est deus; corrupta & abominabilia fecerunt studia, non est faciens
bonum. Vbi stultus singulari numero per Synecochon ponitur pro toto po-
pulo, quia sequitur, fecerunt pluraliter. Est autem hic psalmus ex Genesi. vj.
sumptus, ubi similibus uerbis dicitur, corruptam esse terram a filijs hominum, quæ
& dñm respexisse super filios hominum, & iniquitatem, seu maliciam, quæ
וַתִּהְיֶה הָאָרֶץ חַמָּה הֵבְרַיִת דִּיְהוָה, id est, iniuriã, uim, oppressionē prauallisse, quod
hic dicit plebem deuorari. Quare eiusdem historię series hūc psalmū pulchre
illuminabit, quia generationē impiorū simili corruptela, siue describit in præ-
senti, siue prophetat in futurum, præualere: Semper enim talis generatio durat
licet aliquando atrocius fauiat. Nihil ergo hoc psalmo de persecutione piorum
nec de falsis magistris loquitur, sed scopus eius est, mores & uitã peccatorum,
siue generationis prauæ, describere, & ostendere omnes homines esse peccato
res & malos, qui extra gratiam agunt, ut qui nō nisi in superbia, libidine, ra-
pina, fraude, cæde, & similibus peccatis uiuunt, licet hæc omnia nitatur colora-
re aut negligat obseruare. Et in hunc scopum adducit eum Paulus Ro. iij.

Primum malum, fons scilicet omnium malorū, est ignorantia dei, qui enim
in primum præceptum peccat, nullum aliorum non prauaricatur. At cum in
primo præcepto omnia præcepta pēdeant, indeq; reguntur, & agantur, de
de nullum aliud pluribus modis nec pluribus hominibus uioletur, ex eo ipso
facile est intelligere, q̄ pauci sint boni, & inter filios hominū nō esse unum
qui faciat bonum. Nam, ut non omnes, adulterentur, aut libidinentur in ope-
re, aut occidant, omnes tamen eadem cōmuni incredulitate in primum præ-
ceptum peccant, & data occasione libidinantur, occidunt, omneq; malum fa-
ciunt, itaq; omnis filius Adam, est נָבָל Nabal iste, id est, stultus & idolatra,
ignarus dei, ut hic dicitur. Non autem hoc intelligendum est, quasi prorsus ni-
hil de deo sciant, cum Ro. i. doceat, Nomē dei esse manifestum omnibus: nisi
enim esset notitia diuinitatis inextinguibiliter omnibus hominibus indita,
nuncq; fuisse idolatria inuenta. Cur enim idola coluerunt, nisi, q̄ diuinitatem
aliquam esse omnes persuasum hubuerunt: Quō eam tribuerent hominibus
dæmonibus, & sic ueritatē dei in mendacia uerterēt, si eam nō esse putassent?
Aut quō eos honorare præsumpissent, q̄bus nihil, id est, diuinitatē nusq; exi-
stētē, tribuissent: Cognouerūt ergo, sed in hoc errauerūt, q̄ ueritatē dei cōmu-
tauerūt i mēdaciū, & ecōtra mēdaciū in ueritatē dei, hoc est, id qd̄ uere de⁹ est
tribuerūt hōi, aut creaturæ, & ediuerso quod nō est de⁹, sed mēdaciū, tribuerūt
deo; quod fecerūt, & ad huc faciūt, qui opus & uerbū dei nō intelligētes, bla-
spemāt & dæmonib⁹ tribuūt, rursum placita sua, siue uerbū, siue opus, etiã ex
dæmone suggestum, deo tribuunt, frequentissimum omnīū malorum.

Nam neq;

Nam nec illi Gen. vj. scribunt deū sic ignorasse, quod nihil de eo sciret cum iustitiæ præco Noe illis deum prædicaret, sed Spūs meus, inq̄, nō p̄nebit in hoībus istis in æternū, quia carnes sunt, seu, ut hebraus, Spūs meum nem carnis respuūt, ideo spūs mei iudiciū nō sustinēt. Quibus uerbis, siue Noe, siue (q̄d magis credo) per alios quoq̄ dictis, idē uoluit q̄d hic spūs scilicet publice arguēs eos esse carnes, & sine spū, id est, abominabiles & corruptos, nō faciētes bonū usq̄ ad unum. Ita hic in spū loquēs, facie cōtempnā & pompa, externis accorda, dicit Nabal istum negare deum, nō in ore & gestu in corde, id est, intimo affectu, cuius cecitatē mox sequit̄ cecitas quoq̄ nō ut nec recte de deo cogitet, nec loquat̄, nec operetur, sicut psal. x. dicunt, Et Paulus Tit. j. Dicunt se nosse deum, factis autem negant. Hi ergo soli habent deum, qui in deum credunt fide nō ficta: Ceteri omnes sunt stulti, & ducunt in corde suo, non est deus.

Soli habent deum.

Studia hoīm mala omnia.

Alterū malum (scilicet riuus immo gurgēs malorū, qui ex hoc incredulitate fonte proruit) est oīa eorū studia (id est, quicq̄d, cogitant, sapiunt, dicunt, faciunt, statuunt, aut quouis modo agūt) esse praua & abominabilia. Quali iuxta Paulum Tit. j. dicas, Immundis nihil est mundū, sed inquinata est eorū mens & conscientia. Atq̄ ita uno uerbo breuiter pronūciat uniuersam uitam inerdulorum, ut Ro. xiiij. Omne quod non est ex fide, peccatum est. Dicitio enim *ἡ ἡγχαλίστα* (quæ hic pro studijs est reddita, Sicut & psal. ix. Annunciate inter gentes studia eius) generale nomē est, ut oīa significet, quæ quis gerere possit, consilia, conatus, uerba opera, ut omnia, aut p̄ fidē pbata & grata, aut p̄ inerdulitatē praua & abominata esse intelligamus, quæcūq̄ homo pōt, aut facit. Nam & Ap̄s Tit. j. cum rationē redderet, quare nihil esset mundum immundis & inq̄nata essent eorū mēs & cōscientia, nō aliā dedit, q̄ essent increduli & per hoc abominati, & ad omne opus reprobi.

Contra opera moraliter bona & neutralia.

Incipit de fide, operibus & certimonijs dissertationem.

Quid ergo hic dicturi sunt, qui opera moraliter bona, & neutralia cōmentū sunt: Prose nō aliud nihil, q̄ corrupta studia & abominata & immunda & inquinata & infidelia fingent sibi idem esse quod nō meritoria, nec demeritoria, nec peccata, nec tamen merita, sic enim miseri loquuntur deceptores, timorem dei extinguentes, hominibus palpantes, & gratiam fidei minorantes. Sed resistit eis etiam ipsorummet sensū Ap̄s Ro. xiiij. ubi omne quod nō est ex fide, peccatum uocat. Hic enim ipsi fidē cōscientiā intelligūt, optime loquentes, nec minus salubriter, q̄ Caiphās p̄phetauit, nisi q̄ suū optimū uerbum, si cut & ille, nō intelligunt. Si enim homo aliquid faciēs, aut uiuēs quod nō credit deo placere, id est, cōtra cōscientiam suā est, ædificat ad geennam, iam uere omnia eorum opera & studia quæ contra conscientiam faciunt, id est, quæ nō sunt ex fide, seu quæ nō credunt deo placere, ædificant ad geennā: Q̄d & uerrissimum est, Oportet enim Christianum hominē credere se se ī omnibus placere deo. Quādo autē hic locus nos uocat de fide & operibus loqui, paululū uerbositati dandū est, Sicut fecimus de spe & passionibus psal. v. Facturi idem de charitate & beneficijs ubi locus fuerit.

Primi præcepti opera.

Principio hoc certum, est inter præcepta dei, summū, maximū, & primū esse id quod in decalogo Mōsi primo loco ponitur: Ego dñs deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: Non habebis deos alienos coram me & c. Cuius præcepti opera sunt propria & (ut uocāt) elicitā & immediatā, credere, sperare, diligere, timere,

re timere deum, & ea quæ dei sunt. Quæ opera nostri appellat habitus & actus
elicitos. Ideo in mortuam literam lapsi deputat eis opera externa, ut labijs ora-
re genua flexere, & id genus alias ceremonias. Quæ Theologia excæcati, non
possunt intelligere uerba diuinæ scripturæ, ubi de opere dei, fide, spe, charitate,
timore docent. Maior enim scripturæ totius pars hoc agit, ut opus dñi, id est, si
deum commendat, ut Isaia. v. Opus dñi non respicitis, & Job. vii. Hoc est opus
dei, ut credatis in eum, quem ille misit. Et psal. lxxx. Israel si audieris me, non
eris in te deus recens, nec adorabis deum alienum, q. d. hoc erit opus, cultus dei, Fides est uer-
si audias, seu credas, id est, fides est uere latría & primi mandati primum opus, re latría.
Quare qui scripturas uolet intelligere, oportet, ut relicto Philosophico Theo- Discite scho-
logicorum ritu, uocabulum, opus domini, tanto studio discat introrsum trahere, lastici Theolo-
re ad actus animæ, quos illi elicitos uocant, quanto illi extrorsum traxerunt, & quod igno-
ad actus (ut dicunt) imperatos & mediatos, aut, quo magis excæcatur, ad ope- ralis hæc a-
ra creationis extra a deo perfecta. nus.

Sicut autem nihil facit, qui primū præceptū omittēs, omnia alia inferiora tam
diuina quæ humana seruat, ita nihil facit, qui quæcumque bona facit, & mala omit-
tit si non credit in deum. Cum, sicut primum præceptum est, metrum mensura,
regula, uirtus omnium aliorū præceptorū, in quo, tanquam in capite, omnia mem-
bra pendunt, uiuant, uegetentur: Ita fides, opus eiusdem præcepti, sit caput, uita
& uirtus omnium aliorū operū & uerissime uniuersale illud reale, quod est unum Fides est uir-
in omnibus, ut nullum opus sit bonum, nisi fides ipsum operata fuerit, immo tus operū bo-
norum.
nisi fide, ut fermentum nouo, penitus imbutū, ac perfusum fuerit, Fides autem esse, Fides quid sit
nullo modo potest, nisi sit uiuax quædam & indubitata opinio, qua homo cer-
tus est super omnem certitudinem sese placere deo, se habere propitiū & igno-
scētem deū in omnibus quæ fecerit, aut gesserit, propitiū in bonis, ignoscen-
tem in malis. Quid enim est fides, quæ uon est talis opinio: talem probat Apo-
stolus heb. xj. multis exemplis. Et Christus in Euangelio facturus uirtutem se-
re explorat primum an credant eum posse, & uelle facere, qui ob hoc ipsum
scribitur Math. xij. in patria sua non potuisse multas uirtutes facere propter
incredulitatem eorum. Et. xvij. discipulos propter incredulitatem eorum dicit
non potuisse eijcere dæmonium lunaticum.

Ex his intelligitur unde fluat illud Apostoli Ro. xviiiij. Omne quod non est
ex fide peccatum est. Et Tit. j. Inquinata sunt eorū mens & conscientia. Qua
re, quia sunt increduli, cum sola fides purificet cor (Act. xv.) & impleat omnia
mandata dei, Et Eccle. xxxij. In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ, hæc
est enim cōseruatio mādatorum dei. Nota, in omni opere tuo crede: & Fides
est mandatorum dei cōseruatio. Nonne noua nostris Theologis sententia?
Idem Eccle. ix. Vae & comede in lætitia panem tuum, & bibe in bono corde
uinum tuum, quia placent opera tua deo. Vbi hebraeus dicit, אה בעשירי
tem uarie transferri potest: quoniam sicut filius (siue electus, siue purus) pla-
cens deo, opera tua, uel sic: Quoniam sicut filij placētis deo, opera tua, ut sit
sensus: Esto semper lætus & iucundus, sciens quod quicquid feceris, tale est apud
deum, qualis est dilecti & electi filij coram patre suo operatio, quo modo Ma-
lach. iij. dicitur: Et erunt mihi in die, qua ego faciam, in peculium, & parcam
eis, sicut parci uir filio suo seruienti sibi, Sequitur: Omni tempore sint ue-
stimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat, fruire uita cum uxo-
re quam diligis cunctis diebus uitæ uanitatē tuæ, qui dati sunt tibi sub sole
omni tempore

omni tempore uanitatis tuæ: Hac enim est pars in uita & labore tuo, quæ
boras sub sole. Vbi uestimenta & oleum, licet multi non indigna triplici
pro operibus & lætitiâ accipiant, tamen ad literam puto dictum, q̄ dicitur
tiâ candidis uestibus, sicut in luctu, pullis & atris, seu sacco uti soleant, facta
eius regionis homines: ut latitiâ apparatū tam in uictu, q̄ amictu significat.
Sicut & Christus Matth. vj. Tu cum ieiunaueris, unge caput tuum, & lamina
ciem tuam, id est, esto lætus &c.

*Fides in habi
tu & stertens.*

Perniciosissime ergo docent, qui illuminatos fidei magistros sese profert
negant necessariâ esse hanc fidem in omni tempore, immo in omne opus, sit
gentes nobis generalē quandam fidem in habitu stertentem, seu mortuū po
tius, quæ pro tēpore actum credendi eliciat. Quod enim tempus huic actui de
bunt: an tantum inquisitionis tempus? Verum stultitiâ possedit eos nimis,
qua fidem & opus eius, cum cæterarum uirtutum usu cōtulerunt, ut quia non
omni tempore orare, legere, pauperes uisitare, infirmos iuuare, immo nullum
opus, perpetuo & assiduo facere possunt, arbitrantur & fidem simili uicillim
dine, aliquando operari, aliquando quiescere, nō intelligentes, q̄ in omni ope
se se placere, seu potius illum ignoscere, & p̄pitiū esse. Error ergo est, fidem
& opus eius, iuxta alias uirtutes & opera collocare; quā oportet supra omnia
eleuare, & tanquam, incessabilem quandam & generalem influentiam super
omnia opera existimare, qua mouēte & agente, omnia moueantur, agant, ui
geant, placeant, quæ sunt in homine. Sic Samuel ad Saul, j. Reg. x. nullū p̄
scripsit opus, sed ait: Et insiliet in te spiritus dñi, & prophetabis cum eis, quan
do ergo euenerint oīa hæc signa tibi, fac quæcumq̄ inuenit manus tua, quia
dominus tecum est. Itaq̄ in fide omnia opera sunt æqualia, utiq̄ sese obtule
rint: ipsa enim sola est opus operum omnium. Vbi autem differentia operum
fuerit, hic, uel fides deest, uel in oculis insipientiū apparet differentia operum
aliqua esse. Credenti enim deo, idē est, siue ieiunet, siue orat, siue fratri seruiat,
in omnibus enī deo se seruire nouit & placere æqualiter, siue magna siue par
ua sint opera, p̄ciosa, siue uilia, breuia, siue longa: Nec eligit p̄prie aliquod
opus, rursus, nec reprobatur ullū, sed, ut Samuel ait, facit, q̄d cumq̄ inuenit ma
nus eius. Vbi autē fides nō est, ibi feruet miserimū negotiū, distinguendorum
eligēdorum, reprobādorum operum, dum stulta & impia opinione credunt,
se hoc opere minus, & illo magis placituros esse: quæ iniqua plena labore, cu
ra & sollicitudine, hebraice, Auen & Amal dicit. Vt supra satis dictum est.

*Fides semper
manet, & in
omni opere.*

*Omnia opera,
æqualia in fi
de.*

Horum impia stultitiâ est, quadā spirituali simonia uelle donum dei eme
re. Hoc enim agunt, ut per & post opera fidem in deum habeant, suisq̄ studijs
propitiū deum faciant, dum econtra, deum propitiū habere oporteat in fi
de primum, deinde in eadem fide operari bona, ut sit gratiæ p̄uenientis, nō
nostre uirtutis merētis, q̄ placemus deo. Non enim placere potest ullus deo,
quia operatur bona, sed operat bona, quia placet deo, ut causa operum bono
rum sit fides placendi deo, non autem opera sint causa fidei placēdi deo. Vnde
& impossibile est eos non magis fidere in sua opera, q̄ in deum, & si (ut solent
hypocritæ mentiri) iacent se in deo solo fidere, ita semper circa fidem i ep̄o
bi manēt, simulatē perpetuo sese cōfidere deo: incredibileq̄ est, q̄ occultum,
profūdum, magnūq̄ malū sit, hoc uitium cordis humani, qd' nō modo bonis
operibus sese uestit & alit usq̄ in insuperabilem ac desperatā p̄uersitatē, sed
& ipsius fidei, cui exdiametro pugnat, titulo & precio sese tum uendit, tum
palpat in

*Simonia spi
ritualis.*

*Quod deo
placemus, bo
na operamur*

*Simulatores
fidei.*

Quod deo placemus, bona operamur, quia placemus deo, ut causa operum bono
rum sit fides placendi deo, non autem opera sint causa fidei placēdi deo. Vnde
& impossibile est eos non magis fidere in sua opera, q̄ in deum, & si (ut solent
hypocritæ mentiri) iacent se in deo solo fidere, ita semper circa fidem i ep̄o
bi manēt, simulatē perpetuo sese cōfidere deo: incredibileq̄ est, q̄ occultum,
profūdum, magnūq̄ malū sit, hoc uitium cordis humani, qd' nō modo bonis
operibus sese uestit & alit usq̄ in insuperabilem ac desperatā p̄uersitatē, sed
& ipsius fidei, cui exdiametro pugnat, titulo & precio sese tum uendit, tum
palpat in

uen dicit, nam pat in se ipso. David in illud orat. psal. l. Cor mundū crea in
 me deus, & spiritum rectum in noua in uisceribus meis. Et. xiiij. Si me non fue
 ritne dominati, nūc immaculatus ero, & emundabor a delicto maximo. Si quis
 uidere possit, quot speciosissimos operarios pdat hęc negtia, intelligeret illud
 Ecclē. viij. Vidi impios sepultos, qui etiam cum ad huc uiuerēt, in loco sancto
 erant, & laudabātur in ciuitate quasi iustorum operum. Deniq; uix est aliud
 naturalius homini uitium & maiore cura eradicādum, q̄ subtilis ista p̄sumptio. ^{Subtilis p̄sumptio.}
 pitio, quæ semp nititur deum p̄uenire, & per opera p̄pitiū facere. Ex quo
 monitro naturali fluxerunt etiam impia illa dogmata in Ecclesia, q̄bus homi
 nes pro placando deo & satisfaciendo, pro peccatis, ad opera & indulgentias
 impellātur, fide dei penitus omiſſa. Quin ego credo id radicatiſſimi mali &
 speciosiſſimi idoli in, spiritu (ut psal. xxxj. uocat) non extingui, immo nec co
 ſpecti quidem unq̄, nisi homo maioribus illis mortis, inferni, conscientiz, seu <sup>Hoc uerum,
Experientia
docet.</sup>
 fidei, spei, p̄destinationis & id genus tentationibus uexetur. Cetera omnia
 augent potius, q̄ tollant, quantumlibet sint magnæ uirtutes, aut opera.
 Eadem pernicies est eorum, qui negant omnia opera extra fidem facta, pec
 cata esse, quam supra tetigimus. Quibus si dicas, an opus bonum factum in <sup>Opera omnia
extra fidem,
peccata.</sup>
 adulterandi, occidendi, furandi studio, aut in rebellionē, seu in obedientia, sit
 peccatum, sine dubio respondent peccatum esse. Cur ergo peccati in primum
 p̄ceptū & facienti opus bonum in inobedientia dei (id est, incredulitate)
 tantum tribuunt, ut peccatum esse negent? An non est inobedientia dei & in <sup>Inobedientia
dei, peccatū
facit.</sup>
 credulitas tantum peccatū, quantum est fornicandi studium, seu castitatis negle
 ctus? Verum peccatū incredulitatis arduum & omnium naturalissimum est, ^{facit.}
 immo natura ipsa factum, de qua dicitur: Omnis homo mendax, non potest
 in seipso homo agnoscere, sed peccatū carnis & furti & homicidij, & rebelliois
 humane, quia in crassa parte sua, sensu & corpore geritur, facile intelligitur in
 parte sua subtiliore, scilicet, anima, & intellectu, sed ipsa anima suum incom
 parabiliter maius uitium & trabem in oculo suo non sentit, ideo festucam cor
 poris sui facile uidet. Sicut est in genium hypocritarū, & omnium qui sunt spi
 ritu immundi, donec robustis & spiritualibus periculis mortis & inferni exa
 minentur. Sicut in simili: Calx friget, donec aqua perfundatur. Vnde recta Sa
 piens dicit: Inſitium, seu caput peccati, seu potius princeps & summum omnium
 peccatorum est apostatare a deo. Cuius capitis uelut mēbra sunt, rebelliones,
 libidines, cedes, furta, & quicquid peccatorum nominari potest: Quibus nos
 deus uelut monet, ut cogitemus, si hęc tam magna & scēda sunt, q̄ magnū &
 scēdum sit caput & regulus ille multipes & multiceps glirium istorū, incredu
 litas ipsa, immo Basiliscus, ut qd̄ solo cōspectu omnia opera mortificet. Quid
 ergo sunt multa opera bona sine fide, nisi (ut Christus ait) sepulchrum dealba
 tum, intus plenum omni spurcicia & iniquitate. <sup>Sepulchrum
dealbatum.</sup>

Corruit & illa p̄uersitas de obice ponendo uel tollendo uulgata. Si enim, <sup>Contra obicē
scolasticorū.</sup>
 adulterari, aut furari, aut occidere, est obicem ponere, quantumlibet simul quis
 bona operetur, aut sese disponat, quantomagis, non credere, est obicem pone
 re, etiam si omnia interim opera bona faciat, multo enim rigidius p̄ceptū est
 ut credamus in deū, q̄ ne fornicemur, aut ne occidamus. Quare fidei in prima
 tabula p̄cepta, omiſſio, longe p̄ponderat istorum peccatorum commissio
 ni in secunda tabula prohibitorum. Itaq; sicut incredulitas fons omnium mal
 lorum, nullum sinit opus bonū fieri, aut si fit, polluit, & ad omnia peccata pro
 num facit. Ita e contra, Fides fons omnium bonorum, non sinit fieri malū, aut

lisset, statim tollit, & purgat, & ad omnia bona opera pronum facit. Inde cum Adam & Heua incredulitate peccassent, mox libidinem, ceu fructum in membris senserunt, contra Ioh. vij. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua uiuax. Et. ij. Timo. ij. Et discedit ab iniquitate omnia qui inuocat nomen domini. Quare nos fortiter teneamus primum preceptum esse caput & initium omnium preceptorum, & opus eius esse caput & initium omnium operum, totaque uia errare Philosophiam moralem peripateticorum, quae dicit, facienda iusta temperata efficiuntur iusti temperati &c. Non sic imponitur per fidem, quae credit deum esse nobis propitium, quod, ut crederemus, praecepit, dicens: Ego dominus deus tuus. Non habebis alium deum coram me. Sicut autem credimus, sic fiet nobis, neque enim fides haec fallitur, fallitur potius qui hoc timet, aut dubitat credere.

Contra Peripateticorum moralia.

In omnibus operibus placere deo, credendum est.

Opera familiaritatis deo non displicent.

Sancti Bernardi factum otiosum, non otiose.

De peccatis manifestarijs.

Dices autem, quomodo potest fieri, ut in omnibus operibus credam me placere deo, aut deum mihi esse semper & perpetuo propitium, cum aliquando cum proximo loquar, bibam, comedam, rideam, sed & iocer aliquis, & iucundis sermonibus mutuo nos consolemur: iam quid si peccati manifestario peccato, & ruam etiam grandi aliquo lapsu, ut ira, libidinis, cupiditatis? Atque quis est ille perfectus uir, qui non offenderit in uerbo, ut Iacobus Apo. ait: Sed & turpiter doces, in omni opere bono esse uitium, nunquid uitium deo placere potest? Respondeo, primum de operibus familiaritatis. Hypocritae qui opera dei concluderunt in suas tristes angustias, rigidi & implacabiles censores sunt eorum operum, quae familiaritas honesta facit, ut sunt hilares conuictus, acute aut face te dicta, risus & iocus humaniores. Nam de scurrilibus, cachinno, turpilo quio hic nihil dico, quando haec, nec humanitus instituta uiuendi ratio probat, Verum cum uita ista sine conuictu non transeat, certe credere te oportet, deo etiam placere, si fratrem hilariore uultu alloquaris, blandiusculo ritu inuitaris, nonnunquam & facetulo, aut arguto dictorio delecteris. Nam haec nimirum est Chrestotes illa a Paulo Gal. v. commendata, quam benignitatem, seu suauitatem conuersationis uocant, quam idem. ij. Corint. vj. exhibere nos iubet, dicens: Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros in multa patientia, & infra. In suauitate, in spiritu sancto, ubi in spiritu sancto addit, ne comitas ista, seu hilaritas, sicuti uere solet, degeneret in leuitatem & effusam scurrilitatem, ac licentiam quandam quolibet dicendi & faciendi, donec ex suauitate fructifera spiritus sancti, faciant suauitatem mortiferam spiritus immundi. Sic de sancto Bernardo, legitur: Qui fratrem tristiore solaturus, iocatus est in eum, ponens ei pedem in insidijs, ut caderet, dicensque, Factum otiosum, sed non otiose. Quod si quid etiam peccati (sicut timendum est) per ignorantiam irriserit, uincitur tamen fide dei, qua credimus nos ita placere, ut ignoscat quod peccatum est, qui talem nobis se praebet qualem credimus.

De peccatis uero manifestarijs illud Prouer. xxiiij. dico: Septies cadet iustus & toties resurget, impius uero corruent in malum. Hoc enim distat iustus ab impio, quod impius per opera praesumat deum placare & uincere, unde ubi ceciderit, nunquam resurgit, quia aliam uiam resurgendi non habet, quam opera, quibus deum flectat, sicuti putat, quod quia non potest fieri, pacem cordis non inueniens unquam, necessario desperat. Iustus autem, qui scit deum non modo promississe & praeruenisse, sed etiam praecipisse ante omnia opera in se credi & sperari, nec ideo resurgit, quia operibus nititur, nec ideo iacens manet, quia cecidit sed promissis & praecipit

IN PSALMUM XIII

& præcepti dei memor misericordiam propitiam ante oculos habet, quam so-
 lam ante oculos habere iussit, quando dixit: Ego dominus deus tuus. Sic Psal.
 xxv. facit. Quia misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in ueritate
 tua. Ideo uerbo & præcepto dei sustentatur, ne corruat cum impijs in malum
 desperationis. Sicut ergo diuerso immo contrario studio nitunt. ita cōtrario si-
 deo uenire & nasci: Ille proponit iustitiam dei superare uiribus suis: Hic miseri-
 cordiam dei proponit, quæ sanet oēs infirmitates eius. Et in hac re exemplum
 patris & filij prædictum adhibere oportet. Filius enim, si quādo peccauerit, pa-
 trem quidem timet, sed fiduciam non ponit paternæ benignitatis, paratus ta-
 men est humili cōfessione peccati portare disciplinam paternam. Sicut ex Ma-
 lachia. iij. retulimus: Parcam eis, sicut parcat uir filio suo seruienti sibi. Et psal.
 lxxvij. Visitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus hominum pec-
 cata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neq; nocebo
 in ueritate mea. Prudens, ac sciens hic prætereo Theologorum recētium quæ
 stiones, An fides pereat per peccatum mortale, & quid sit peccatum mortale, Ignorātia si
 quod hæc res nondum maturuit, ignorantibus illis, & quid sit peccatum mortale, dei, & morta-
 peccatum, & sibi ipsis arrogantibus, deoq; arbitrium pronuntiandi rapienter, lis peccati.
 bus, cum quāto peccato stet, aut non stet fides. Secretum meum mihi, ait Isai-
 as. Et secretum domini timentibus eum, psal. xxiiij.

*Impius & in-
 stus cōtrario
 studio nituntur,
 et cadūt.*

Tertio, de peccatis in operibus bonis, concedo nullum esse opus bonū, quo
 deo placere queamus, sicut orat Ecclesia, dicens: Domine sc'd'm actum meum
 noli me iudicare, nihil dignum in cōspectu tuo egi. Et iterum: Ut qui tibi pla-
 cere de actibus nostris non ualemus, genitricis filij tui &c. Atq; hæc ipsa est
 gloria & gratia fidei, q̄ sola ipsa est opus placitum, quod nostra omnia placita
 facit, & omnia displicita tollit. Si enim cætera non essent peccata, nec displice-
 rent, fide non esset opus, quæ interpellaret. Quare ex ipsius fidei, tum uir, tum
 necessitate discimus nobis esse desperandum de uniuersis operibus nostris, &
 proposita misericordia dei cum iudicio dei pugnare. Sicut Iacobus. ij. dicit: Su-
 per exultat misericordia iudicium, id est, misericordia gloriatur aduersus iudi-
 cium, & plus pōt fides misericordix dei pro iustificatione, q̄ timor iudicij dei
 pro damnatione cōscientiæ nostræ. Proinde semper timēdi causam habemus,
 dum omnia quæ facimus mala sunt, & per se damnabilia: Rursum eodē timo-
 re occasionem quoq; habemus semper credendi & contra timorem iudicij, per
 fidem misericordix pugnandi, triumphandi, & gloriandi, ut stet illud psalmi
 Beneplacitum est domino super timentes eū, & sperantes super misericordiā
 eius. Sic. j. Ioh. ij. Sed, & si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrē Ihe-
 sum christū iustū, & ipse est propitiatio p̄ peccatis nostris. Eiusdē. iij. Si repre-
 henderit nos cor nostrum, maior est deus corde nostro & nouit omnia.

*Desperandū
 nobis in omni-
 bus.*

Ex his omnib⁹ sua sponte notescit, quid de ceremonijs sentiendū, & quate-
 nus eis utendum sit. De quibus cum uarie sit disputatum, etiam antiquis pa-
 tribus, & hodie multis penitus adorentur, rursus alijs omnino contemnuntur,
 pauca dicenda sunt. Primum, Certum est in nouo testamento unas tantum ce-
 rimoniae esse diuinitus institutas, scilicet, sacramentum Eucharistiæ, quod ta-
 men & ipsum non alio sine factum est, nisi, ut populus ad uerbum dei & ora-
 tionem conueniret. In quo simul qui per uerbum essent conuersi & instructi,
 baptisarentur, & accepto sancto pane confortarentur, Cæteræ omnes Ecclesia
 sticis decreis institutz & auctæ sunt, donec Ecclesiam hodie aliud nō esse per-

*De cerimo-
 nijs.*

*Vna a Chria
 sto ceremoniæ
 institutz.*

B b ij mitteret.

mitterent, q̄ meras ceremonias, extinctis prorsus omnibus dei mādatis. Quare hic discere debemus, ne ad dextram, nec ad sinistram declinemus, hoc est, ne ceremonias, aut nimio aestimemus, aut nimio contemnamus, sed recta via & medio incidentes, pro tempore cum eas obseruemus, tū deseramus, in qua re non erit, quod nos fidelius, certius, tutiusq; ducat, q̄ ipsa fides & charitas, longe inq̄ certius & fidelius & tutius, q̄ uniuersarū omnium pontificum & doctorum dispensationes, Episcopia & interpretationes.

Cerimonie in hac uita necessarie.

Sit ergo hoc positum: Quod hanc uitā sine ceremonijs agi est impossibile, cū em̄ simus in corpore & medio temporalium rerum, differentias operum, locorum, officiorum, temporum, personarum, aliarumq; rerum non possumus euitare: & (sicut Paulus Ro. xij. & i. Cor. xij. dicit) multa membra, & unum corpus, sed non omnes eundē actum habēt. Nam si tollas ceremonias omnes, ubi stabit ullum imperium, regnum, principatus, magistratus, aut ulla deniq; administratio mundi: Neq; enim domū, aut familiā, nec liberos regere possis, nisi tempora, loca, officia, operaq; distribuas, & stas ceremonijs administras, sed neq; te ipsum, nisi certis horis, certis studijs, certis locis tere exerceas. Neq; enim aliter corpus tuum te uiuere sinit, saltem qd' ad fructum & salutē pertinet. Quid enim facies, aut uiuas, si nihil operis, loci, temporis, officij, personarū tibi proposueris? Deinde quid sunt opera externa ipsa mandatorum dei & totius Euangelij, q̄ quædam ceremoniarū? Quid est orare, ieiunare, uigilare, laborare manu, iuuare proximum, nisi ceremoniarū? Veruntamen ceremoniarū prophanarū, seu ritus politici, & secularium rerum iura, siue consuetudines, aut quocunq; nomine censerī debent, ut sunt multo quidē necessariores & necessariores plures, uariarūq; Ita sacrarū ceremoniarū & ritus Ecclesiasticarū seu iura rerum (ut uocant) spiritualium, sunt multo periculosiores, q̄ in his factis, procliuē sit, si ueliam uanam, aut omissis, stultum timorem (id est pessimam utriusq; conscientia) concipere. Ipsa enim fides, quæ est in deum, magnis fluctibus hic periclitatur, ubi non affuerit seruus domini fidelis & prudens, qui sciat separare præciosum a uili. Si enim ceremonijs cœperit fidere, aut extra ceremonias diffidere, iam fides perijt, quæ ceremonijs uti debuisset, sicut sessor equo. Sed regnat ipse solus, feruiles, scilicet personarū, & (ut Eccle. x. dicit) seruus in equis & principes ambulantes super terram sicut serui. Periculum inq̄ est, ne ceremonijsta cōfidat sese placere deo per ceremonias, falsus earū sacra specie, & quod in his agitur, quæ ad deū pertinet. Quod periculū, in prophanis, aut nullum, aut parū est, & ita crassum, utq; in eo inflatus superbiaerit etiā hominibus stulta cōfidentia, seu, ut dicit, Philautia notetur, cum agantur in his quæ sunt mundi.

Cerimonij in fide & charitate utendū.

Quare ceremonijs in fide & charitate utendū est, ut sint utiles, sine quibus non possunt non esse noxiæ & perditionis occasiones. Si enim omnia alia opera bona sunt perniciososa extra fidem, quanto magis opera ceremoniarum, humanit' statuta. Tunc autem fiunt in fide, & charitate, quando non necessitate sui, nec quia bonæ, nec quia præcepta sunt, fiūt, sed libertate spiritus, hoc est, si quis confidit se etiā in his deo placere, quæ ex seipsis indifferentia sunt, faciens hac fide sua sibi lucrum, ex re, quæ nec lucrum, nec damnum est, & ex non bona bonam. Ad quod faciendum, non mouetur, q̄ multa sibi merita cogitet in his parare, sed una hac sola causā, q̄ ei necessario uiuendum sit in corpore, quod ceremonijs carere non potest, licet ipse eis prorsus non indigeat, abunde sature meritorum ex sola fide sua. Deinde, q̄ necessario ei cōuersandum sit illis qui, uel prophanis ceremonijs opus habent seculi huius perituram substantiam admi-

Cerimonias in fide & charitate fieri.

IN PSALMVM

tiam administrare, uel sacris ceremonijs tanq̄ paruuli & infirmi in Christo, et
 q̄ sub pedagogo legis corporalis, alendi fouendiq̄ sunt donec crescant & ip
 si in cognitione domini nostri Iesu Christi, ut Petrus ait. Vtriq̄ enim debi
 tor est ex charitate, ut sese moribus eorū attemperet, cum quibus uiuit, immo
 non solum attemperet, sed etiam per hæc seruiat eis, ne stulta fiducia sua infir
 mos aut secularem politiam cōtemnat, & sic utrosq̄ scandalizet, quod est con
 tra charitatem. Sic Christus Matt. xvij. Ne scandalizaret publicanos Romanæ
 potestatis, iussit Petro, ut statherem solueret. Et Paulus Tit. j. mandat, ut po
 testatibus subditi sint, dicto obediant, ad omne opus bonum parati sint, Idem
 Ro. xij. & j. Pe. ij. Subiecti estote omni humanæ creaturæ (id est, institutioni)
 siue regi tanq̄ præcellenti &c. Non q̄ hæc necessaria sint ad iustificationem fi
 delium, quorum iusticia Christus est, sed ut in charitate seruiant omnibus ho
 minibus, & hoc bono ex modo prouocent alliciantq̄ ad Christum infideles
 & malos, hoc est (ut Tit. j. dicit) doctrinam domini nostri Iesu Christi or
 dent in omnibus. Et j. Cor. x. Per omnia omnibus placeant, Sicut Apostolus
 se omnibus per omnia placere dicit, non querens, quod sibi, sed quod multis
 utile sit, ut salui fiant.

Attemperan
 dum moribus
 uiciorum.

Et ad nostras ceremonias ueniendo, cum quotidie utraq̄ generatione pueri
 & adulescentes in Ecclesia multiplicentur, quos impossibile est præ seruire utriq̄
 eorum pedagogi, & datis ceremonijs eos ad pietatem exerceant, ne otio, aut li
 centia pereant. Vbi necesse est, ut, & ipsi easdem cum illis seruiant ceremonias
 exempli boni causa, & ea quæ sibi superflua quidem, ac necessaria nō sunt pro
 pter illos tamen faciant, quibus necessaria sunt. Sic Apostolus. j. Cor. xij. dicit
 se factum esse ludæum ludæis, & Gentilem Gentibus, ut omnes lucrifaceret,
 & ijs qui sub lege erant, factus est sub lege, cum sub lege nō esset. Sic Deutro.
 xxxij. de Christo quoq̄ dicitur, q̄ sit sicut aquila prouocās ad uolandum pul
 los suos, & super eos uolitans. Si enim parentes, aut maiores in Ecclesia omit
 tant ceremonias in totum, aut eas contemnant, quomodo nō scandalizabitur
 puer, aut adulescēs imperitior, qui hoc lactis exemplo alendus erat usq̄ ad per
 fectum & solidum cibum? Itaq̄ ij qui in Ecclesia maiores sunt & spirituales,
 qui iam ueritatem cognouerunt, esse scilicet in fide sola iusticiam sitam, & ce
 rimoniae esse nihil, sicut de circumcisione Paulus ad Galathas dicit, debent
 hoc sentire quod in Christo Iesu, & formam serui accipere, non fastidire infir
 mos, qui ceremonijs ad huc indigent, aut aliquid eas esse credunt, sed cum eis
 alio sine ceremonias seruare etiam strictissime, q̄ ne offendant infirmos, aut
 scandalizēt paruulos, quibus potius debet præire exemplo bono in ipsis adeo
 ceremonijs, donec perducant eos in eandem libertatis cognitionem,
 Necesse q̄ iacet ullus sese scire, omnia esse neutralia & indifferentia & licit
 ta solamq̄ fidem iustificare, cum hoc iam diu Apostolus prouenerit, dicens. j.
 Cor. viij. Omnes scientiam habemus, scientia autem inflat, charitas autem ædi
 ficat. Et. x. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi li
 cēt, sed non omnia ædificant. Et iterum: Vt quid libertas mea iudicatur ab alie
 na conscientia? Cur non omnes sciunt omnia licere, Ideo mea scientia non potest qui
 dem iudicari, & damnari ab alterius ignorante conscientia, debet tamen sese
 B b iij submittere

Cerimonie
 obseruandæ
 propter pue
 ros & adole
 scentes,

Non fastidien
 di infirmi.

Scientia non
 inflat.

submittere & illius ignorantia ad tempus seruire, nec aduersus eam inflari potior sit charitas seruiens illius ignorantia, seu infirmæ conscientia, quæ scientia inflata dominas eius ignorantia. Sicut Christus pro nobis ad tempus mortuus est, seruiens peccatis & infirmitati nostræ. Sicut Ro. v. dicit. Ad quod nos debet mouere quod scientia ista nostra nos tutos reddit, ut opera ceremoniarum nobis non noceant, qui fide nos iustificari nouimus. Deinde quod nos nostra bona in Christo omnia habemus, nec iam curandum sit, quo modo iustificemur. Ideo quicquid deinceps uiuimus, proximo uiuere debemus, sicut Christus nobis fecit, & cum omnia facere in bonum eorum debeamus, multo magis habetis ceremonias indifferentes. Atque ita nulli quicquid debebimus, nisi, ut inuicem diligamus, & ea charitate fit ut omnia sint bona, quæcumque facimus, & tamen propter opera non queramus iustificari, quod est uere Christianum esse.

Proximis uiuendum.

O bona sunt quæ facimus.

In pontificum nimias leges.

Feræ leges Ecclesiastico sum.

Cerimonias operatur etate paruuli, & adolescentes primo.

Quod autem de paruulis & adolescentibus per ceremoniarum usum & exemplum alendis obseruandum, idem dicendum de peccatoribus conuersis, quibus infirmam facit conscientiam nimis magna illa ceremoniarum Ecclesiasticarum tyrannis, sine fine traditarum & ministratarum. Immo hi forte ut sunt magis pueri & pusillanimes, ita magis indigent, ut opinio eorum, quam in ceremonijs istis habent, non scandalizetur, sed paulatim sanetur, potius interim exemplo & opere earundem ceremoniarum cum eis strenue impleto, donec adoleant & ipsi in eandem nostram scientiam. Quæ reuera omni sint maledictione digni pontifices isti romani & Ecclesiastici tyranni, qui tacita fide Christi suis legibus in infinitum multiplicatis, sic illaqueant miserimas conscientias Christianorum fratrum, & his scrupulis, infirmitatibus, scandalis, quæ sanare & tollere debebant, seu per legum suarum abrogationem, seu per fidei eruditionem, non nisi ad stabilendam tyrannidem abutuntur. Atque cum ipsi quotidie nihil eorum seruent in grauissimum scandalum infirmorum, non tamen omitunt, inanibus, immo pestilentibus traditionibus animas pauidas terrere, sibi subijcere, expilare, & Christo penitus subtrahere. Feræ sunt quidem illorum leges, per fidem & charitatem, quantumlibet tyrannicæ & multæ, sicut leges ciuilibus politicis, ut dictum est, & eorum exemplo infirmis præeundum. Verum tamen detestandi sunt ipsi impudenter conditores legum, qui turbæ tantæ non miserentur, quasi tantum ad condendas leges, terrendasque suis pestiferis statutis animas positi sint. Ita sit, ut maiores, pontifices in Ecclesia aliud officium hodie non agant, quæ, quæ conscientias perplectunt, confundunt, illaqueant, nobis autem imponitur ut perplexas componemus, confusas solidemus, pauidas quietemus. Sic tamen ut tyranni eorum carnifici non resistamus, uolunt enim ius, immo opus conscientiarum perturbandi, profusus illasum haberi. Et impletum est illud Sap. Vnus ædificans, & alter destruens. Quid prodest illis, nisi labor? Vere enim, quicquid uerbi dei inferiores præcones ædificant, hoc superiores uerbi hominum tyranni destruit. En tibi, Petre, primatum tuum, & monarchiam Ecclesiasticam.

Faciamus Epilogum, Cerimonias operantur, primum paruuli in Christo (id est, pueri, adolescentes, iuuenes) hos oportet a maioribus non contemni in his operibus, sed exemplo, licet sibi ipsis non necessario, iuari. Sic enim charitas eorum in spiritu quidem ab his libera est, nec confidit, si ea fecerit, nec diffideret, si omitteret, sed exterius in corpore se ipsam in seruitutem dat proximis, ut eos lucrifaciat, & a peccatis quibus seruent, exemplo bono & regimine

IN PSALMVM XIII

gimine custodiat: & sic implent legem Christi. Ab ijs qui tollerent ceremonias, aliud non faceret, q̄ si gladium potestatis mundanæ tollerent, & mundum adulteris, homicidis, furibus & omnibus scelestis impleverent. Nam hij timore & legem carere includendi sunt, usq̄ ad Christum, ut Paulus Galatas docet. Secundo parvuli in fide, etiam si sint senes, qui timore peccati & conscientie ea hi instruendi sunt in fide, qui subito dimittere non possunt, doctores uolunt in fide. Sed in sola fide iusticiam esse, proinde ualde cauendum, ne ceremonias horum uituperemus anteq̄ erudiantur, sicut quidam solent nimium confidenter. Optime faciunt, q̄ ceremonias & humanas traditiones uituperant, sed pessime faciunt, quod animarum, quæ in eis hærent insistent, non magis rationem habent sanandarum & molliter explicandarum, q̄ cerimoniarum uituperandarum. Similes sunt hi fatui illis, qui si amicum suum bus implicitum collo cernant, præcipiti zelo in fumes ferantur, & toto impetu ac eos detrahant, & amicum suffocant potius, q̄ expediant, ubi potius oportuisset funes molliter & lente, primum dissoluere, & sic amicum liberare. Ita cum leges hominum ui tollere nequeamus, sensim ipse animus erudiendus est, quomodo eis recte utatur. Ita Paulus. j. Timo. j. dicit, Legem esse bonam, si quis legitime utatur, scilicet, si sciat q̄ iusto non est lex posita. Cum enim credentibus etiam pessima quæq̄ cooperentur in bonum, quanto magis traditiones, quantumlibet noxiæ, his qui ignorantes sunt, cooperantur in bonum, si quis eis legitime utatur. Vnus autem non est alius legitimus, nisi fides & charitas, ut dictum est. Non tamen per hoc legislatores sunt excusati; Sicut q̄ ego morte, contumelia, rapina, & omnibus malis legitime utor in bonum meum, non ideo occisor, calumniator, raptor, persecutor meus excusatus erit. Ita p̄tiffices Ecclesiastici, suis legibus pestiferis, rei sunt omnium animarum, etiam earum, quæ legibus eorum legitime usæ, bonum suum operantur sunt.

Nec dubites, formelq̄ tibi conscientiam securam, leges hominum in Ecclesia, non alio loco esse habendas, q̄ inter plagas & phialas iræ dei, sicut gladiū in Ecclesia. Turcarum, sicut pestē corporis, sicut famem tenz. Et quo modo, in his malis te habere doceris, ita te habe in legibus hominum. Quomodo enim te habes in malis istis: Primo, uteris eis tanq̄ remedijs peccatorum tuorum, in patientia ferens hoc flagellum dei: Deinde uteris tanq̄ præseruatorijs medicinis, q̄ his malis pressus multa facis & omittis, quæ liber nec faceres, nec omitteres. Ita leges hominum multiplicatas in flagellum tuū nō dubites, & ex pastoribus tuis factos esse carnifices tuos certus esto, quorū uiolētia pressus & uexatus, si paries fueris, multa omittes, & facies, nunq̄ alias omissurus & facturus. Quis est enī, qui noceat uobis (ait sanctus Petrus) si boni æmulatores fueritis: boni id est, boni rei, seu bonitatis, seu id quod bonū est (ne Amphibologia quem fallat) Verum hoc faciunt, ij qui scientiā legis habent legitimamq̄ eius usum, boni scilicet æmulatores, Paruuli autē & infirmi hæc nō capiunt, ideo pereunt per hos Animicidas pontifices, & Seminiuerbios. Tertio faciunt opera cerimoniarum Moab & Amon, & cultores uitulorū Bethauen. & qui confidunt in monte Samariz, hoc est, qui de operibus & in operibus suis gloriantur, ex cæcorum duces nec opus habentes eruditione fidei, sicut primi, præ nimia sapiētia & iusticia sua, quibus sicut Heliu (Iob. xxxij.) pleni sunt, ceu uas plenum musto & absq̄ spiraculo. Nimirum dirumpuntur hi præ sapientia & iusticia,

B b iij iusticia,

Secundo parvuli in fide.

Animarū habenda rōne certimonijs.

Recte legibus utendū.

Boni æmulatores q̄ sint.

Tertio cerimonias faciunt, qui in suis gloriantur operibus.

iusticia, quos proprie hic & omnes psalmi arguunt, de quibus saepe diximus. Hi soli sunt arguendi dure secundum Apostolum, nec petunt unquam doceri, sicut fecerunt ceteri, sed ipsis totus mundus minor est, quam ut sufficitur eorum eruditioni. Hic est populus ille Behemoth cuius cor induratur sicut incus, Job. xli. Et palpebrae in altum surrectae, Prouerb. xxx.

Quarto, uiri
spirituales ceri-
monijs incu-
bunt,

Vnitatis ser-
uanda.

Cerimonie
quando, et qui
bus laudandae.

Quarto faciunt ista operant, de quibus diximus, spirituales, uiri in fidei libertate & charitatis seruitute, utentes illis, non nisi ad exercitandum corpus in hac uita sicut quolibet alio artificio prophano, aut ad prouocandos promouendosque paruulos & infirmos, exemplo bono. Cauendumque a scandalis eorum, donec nec formetur Christus in eis. Hoc nimirum est quod Paulus, ubi ubi differentes dei donationes commemorat, tantum curat, ut unitatem persuaadat, quod sciat ne diuersas ceremonias, sed, & ipsa dona spiritus, si prudentia carnis & Satan inter filios dei fuerit, fortissime contra unitatem pugnare. Ex omnibus his colligimus quod coram hoc genere hominum ceremonias, nec laudare, nec uituperare opus est. At coram tertio uehementer sunt detestanda & uituperanda, quod in eis infelicitissimi homines fidunt, quo fiunt stulti isti, qui dicunt in corde suo, non est deus, abominabiles & corrupti in omnibus studiis suis, ut nec semel boni operentur. Quod ubi feceris, irritabis contra te uniuersum corpus Behemoth cum omnibus squamis suis, tibi quod dicitur: Tu es Hareticus, seditiosus, irreuerentialis, scandalosus, quia negasti bona opera, & Canones sacros patrum, & consilia Ecclesiarum, quae non potest errare. Coram secundo genere sunt modestae laudanda & ad tempus, ne scandalizetur infirmitas eorum, quae cum prompta sit meliora facere, nondum tamen potest, nec capit, in gremio materno fouenda est, ei conuiuendum, & quae laudant laudanda, quae faciunt facienda, quae beneuolentia capti, credant, & sequantur meliora. Coram primo genere sunt uehementer laudanda, & exigenda, quod rudes illi, timore solo possunt moueri ad bonum, & terreri a malo, simul tamen ingerenda syncreta fidei & libertatis doctrina, quam spiritus hauriat, olim fructiferam futuram, ubi corpus ceremoniarum attritum & exercitum, didicerit spiritui mollius subijci, & seruire, sedatis affectibus iuueniliter insolentibus & furentibus.

Simili ostendit.

Regule ceremoniarum.

Nec ista sint mirabilia in oculis nostris, easdem ceremonias tam uarie tractari, Nonne & cibus ac potus, aliter crapulosis, aliter infirmis, aliter sanis, ac temperatis, aliter superstitiose ieiuantibus docetur, ac tractatur? Crapulosi uituperandus, infirmis moliter suadendus, superstitiosis uehementer laudandus, sanis ac temperatis in arbitrio relinquendus. Atque, ut perniciosissimus est cecomonus, qui sine delectu ab omnibus domesticis exigat eandem ciborum uoraginem aut parsimoniam: Ita pestilentissimus est Ecclesiarum magistratus, qui easdem farragines legum suarum, ab omnibus aequali obedientia extorqueat. Hic enim plurimos occidat necesse est. Ex his omnibus, prudens Christianus accipiat, qua regula in ceremonijs uiuere debeat, quoque alijs consilio prodesse in eisdem. Primum, ubi non est certus de tertio genere hominum, caueat ne ceremonias uituperet, aut eum, quem uidet in his incedere iudicet. Quis enim scit, an ex necessitate (ut primi) aut ex infirmitate (ut secundi) aut ex libertate (ut quarti) in eis incedat? Iudicasse autem aliquem horum, nonne Christum iudicasse est? Quod si monasteriorum greges his tribus generibus abutiantur, nihil eorum multitudo noceret. At nunc fere abundant, tertio & infelicitissimo genere ceremoniarum, quorum in Ecclesia oportuit, ne unum quidem mona-

IN PSALMUM XIII

dem monasterium, aut collegium esse, cum non nisi onus & scandalum sint populo dei. Sed quis omnes malos de terra auferet? In terra sumus, terræ quoque hominibus conuersari cogemur.

Addemus unum & finem faciamus. Si quis sentiat sese in operibus cerimoniarum fiduciam habere, audax sit, & ea aliquando intermittat, nec in hoc requirat pontificum dispensationem, aut potestatem. In his enim quæ sunt fidei, quilibet Christianus est sibi Papa & Ecclesia, nec potest statui, aut statutum tenere aliquid, quod in fidei periculum cedere quoquomodo possit. Quod si consilium in hac re cum proximo uoluerit communicare, quo audentior sit, uirtute uerbi illius. Si duo super terram consenserint super quacunque re &c. optime facit. Hæc dico, quod sciam quod pertinet ad fiduciam operum nostrorum & periculosa legum humanarum superstitio in fidei sinceritatem. Vide ergo, quod omnia sunt libera nobis per fidem, & tamen omnia serua per charitatem, ut si multo seruius libertatis, & libertas seruitutis, quod nulli quicquam debemus, nisi ut diligamus inuicem. Sic Christus Ioan. x. dicit: Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ingressus in Christum, est fides, quæ nos colligit in diuitias iusticiæ dei, qua deo iam satis facientes iusti sumus, nullorum operum egentes ad iusticiam parandam. Egressus autem est charitas, quæ nos iusticiæ dei indutos distribuit in obsequia proximi, & exercitium proprii corporis, ad succurrendum alienæ paupertati, ut, & ipsi per nos attracti nobiscum ingrediantur in Christum. Sicut enim Christus exiit a deo, & attraxit nos, nihil querens in omni uita sua, quod suum esset, sed quod nostrum: Ita ubi fide ingressi fuerimus, & nos exire oportet, attracturi & alios, nihil querentes, nisi ut omnibus seruietes, multos saluemus nobiscum.

Oia libera, omnia serua.

Ingressus in Christum & egressus.

Ut autem ad psalmum redeamus. Satis constat, incredulis nihil esse mundum, sed quia caro sunt, & spiritus domini non regnat in eis, studia quoque eorum putrida, ac talia prorsus esse, qualis est caro, sceda scilicet corrupta & abominata, id quod ipsa non tantum in morte, sed etiam in uita satis ostendit suis multipharis corruptionibus. Est autem in hebræo utrumque uerbum actiuum, Corruerunt, & Abominauerunt (si sicut liceret dicere) studia sua, seu melius in transitio tertij, Corrupta & abominata studia fecerunt, cum sit idem uerbum Gene. vj. Omnis caro corrumpit uiam suam, id est, fecit, ut esset corrupta. Vbi ne nostri (ut dixi) neutralenses negent, omnem uiam stultorum esse corruptam & abominatam, addit: Non est qui faciat bonum, ut prorsus nihil boni, sed omnia mala esse in hominibus doceat.

Redit ad propositum.

Dominus de caelo prospexit super filios hominum, ut uideat si est intelligens, aut requirens deum.

Aemulatione Mosis (Gen. vj.) hic uersus dicitur. Ille enim dicit: Videns autem deus quod multa malitia esset hominum in terra. Et iterum: Cumque uidisset deus terram esse corruptam, Vult enim æmulatione uerbi, etiam æmulationem morum

morum exprimere, ut sicut isti illos ante diluuium moribus referunt, ita et
uerbis arguantur, sed alio fine, illi enim diluuiio perditii sunt, hi uero in agni
onem peccatorum suorum prouocantur, ut meliore baptismi diluuiio seruetur.
Sic enim agit Paulus Ro. j. & ij. causans omnes esse peccatores Iudaeos &
Graecos, ut omnium deus misereatur. Vnde & hic psal. finit dulci promissione
dicens: Quis dabit ex Zion salutare Israel? cum auerterit dominus captiuitatem
plebis suae, exultabit Iacob & latibitur Israel.

*Prospicit de
caelo dominus
super omnes.*

Dicitur autem, deus de caelo prospicere super filios hominum, contra inso-
pientiam stulti, qui dicit deum non esse, ac si dicat: Non solum est deus, sed et
iam uidet, immo prospicit omnia, hoc est, uisu penetrat & pertingit ad omnia.
Deinde ne quis stultos illos & corruptores studiorum, puret esse unius alicuius
anguli homines, inter quos solos non sit qui faciat bonum: extendit sententiam
generaliter ad omnes, dicens, de caelo dominum prospicere, Vnde om-
nes homines in terra prospicit, ac nullus eum latet. Sic Gen. vi. uidit terram totam
tam corruptam esse. Et filios hominum dicit, in quo & quae ueritas hominum
intelligitur. In quibus uerbis duo occulte innuuntur: Primum, unus filius
us hominis, in quo solo omnes filij hominum iustificentur: propter quem &
scriptura tropum hunc seruat, ut filios hominum pro hominibus frequentissimi
me dicat. Quod & ille sit homo, sed non filius hominum, ceterosque omnes
esse & filios hominum & peccatores, in peccatis hominum conceptos & na-
tos. Verecundum est enim, & mite os spiritus sancti, qui cum pestilentissimos
dicere possit homines, mitiore titulo accusat, quod sint filij hominum, in quo satis
est comprehensa, licet tenui uocabulo, uniuersa miseria & malitia hominum.
Alterum, quod aliter apparent homines in prospectu dei, & aliter in prospectu
hominum: in conspectu dei non gloriatur omnis caro, ait Apostolus Ro. iij.
Pulchre indicat utrunque hunc conspectum intelligi, in hoc uersu, cum dicitur:
Dominus de caelo, non homo de terra, hoc uidisse & iudicasse.

*Differenter di-
citur filius ho-
minis et filius
hominum.*

*Mite os spiri-
tus sancti.*

Nam homines inuicem non modo non uident (saltem in omnibus) studia sua
esse corrupta, sed etiam laudant quandoque, & praedicant magna gloria, qualia
sunt, ingenia, artes, facinora, moralesque uirtutes (ut uocant). Inter caetera uero
omnia, nonne id quod omnium pessimum est, omnium maxime celebrant?
Pessime celebra-
bratur gloria
malorum.
Quis enim enim bellorum gloriam (id est, humani sanguinis effusionem) non
summam uirtutis inter homines posuit? Quid sunt Homerus, Virgilius, & re-
liqui Heroici poetae, nisi incitatores, inflammatores, iactatores cruentissimi
crudelissimi, homicidarum, tyrannorum, truculentissimorumque hostium san-
guinis & generis humani? Ita ut periculum sit Christiano homini, si horum
libros legat, ne uel affectum cruentae huius gloriae imbibat, aut exdibus tantis
humani generis, mellita titillatus eloquentia, immo innata sanguinis humani
siti perditus, delectetur.

*Filij hominum
insanissimi.*

Vt ergo taceam spurciloquos poetas & carmina uenerea. Si in omnibus
alijs hominum filij essent integri, nonne sola belli libido eos ad unum omnes
insanissimos merito probaret? Quantus est queso iste furor: quanta caligo, de
strage, clade, sanguine, caede, & omni malorum caho, quod bellum infert, etiam
gaudere

IN SPALMVM

gudere, cantare, laudare ubi sanguineis lachrymis omnes plorare conuenie-
 bat, praesertim ubi non mandate deo, sed infaniente libidine dominandi &
 possidendi belligeratur, sicut gentes fecerunt, faciunt, & hodie, proch dolor,
 Christiani, populi pacis, filij dei, crudelius omnibus gentibus faciunt. Sit ergo
 ista laus Homero & similibus: Vbi Horatius dicit: Post quos in signis Ho-
 merus, Tyrtaeusq; mares animos in martia bella, uersibus exacuit. Modo Chri-
 stianus sciat hanc furiosam furiosorum laudem esse in conspectu filiorum
 hominum insignem, ceterum in conspectu dei abominatissimam. Atq;
 id est, quod poetis hominum peccatorum laudatoribus accidere omnes con-
 ficiantur, ut pleniore & feliciore uena insaniant, quando aut Martis, aut Ve-
 neris opera tractant, q̄ si pacis, aut castitatis, aut quouis diuina tentant, adeo
 impatiens est spiritus ille, quisquis est quo agitante calefcunt, pacis & quietis:
 ac si aquas Siloah, quae fluunt cum silentio, compares ad aquas fluminis fortes
 & multas, ut Isa. viij. & viij. facit.

Furiosa laus
 furiosorum.

Poetae sunt
 hominum peccatorum lau-
 datores.

Hebraeus, & hic uerbo transitiuo dicit, **יְהוָה**, Dominus prospicere fecit.
 In quo ostendit, non solum prospexisse dominum ipsum, sed & alios fecisse
 prospectores: Hoc est, prophetis reuelauit, qui filijs hominum annuntiarent,
 quid essent & facerent coram deo, alioquin quo modo potuit Noe scire, ter-
 ram esse coram deo corruptam, nisi deus reuelasset: Nec hoc tacuit scriptura,
 cum dixit: Corrupta est autem terra coram domino. Coram domino, inquit,
 q̄ coram filijs hominum longe aliud uideretur: Ita, ut fide opus fuerit in his
 uerbis, sicut & Paulo opus est credi, quando omnes in uniuersum peccatores
 arguit, & inanes gloria dei, eadem loquens ex reuelatione. Simul hic commē-
 datur locus ille communis, ne quem iudicemus temere incognita causa, aut
 non conuicta, q̄ nec ipse dominus filios hominum inutiles pronunciet, nisi
 prius prospiceret, nec solum prospiceret, sed uideret, & cognosceret, sic enim
 ait, Dominus prospexit, ut uideret, sicut Gene. xj. Descendit dominus, ut ui-
 deret ciuitatem & turrim, quam aedificabant filij Adam. Et. xvij. Descendit,
 & uidebo, an clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint, an non est ita,
 ut sciam. Semper enim dominus praemisit nuncios, qui hominibus peccata eo-
 rum aperirent, & minas intarent, quoties aliquod in signe facere uoluit.
 Sic Ionas Niniuitis missus est. Sic Helias ante iudicium uenturus creditur, &
 multa talia. Vnde Amos. iij. Non faciet dominus deus uerbum nisi reuelau-
 rit secretum suum ad seruos suos prophetas.

Prophetis re-
 uelatur opa
 hominum.

Incognita ca-
 nemo iudican-
 dus est.

Si est intelligens, aut requirens deum, Non est cōiunctio, aut, in hebræo, ma-
 leq; ponitur. Ponenda autē fuit potius coniunctio, & licet nec ipsa in hebræo
 sit, pro linguæ idiotismo, cum sit sensus copulatiuus, intelligens, & requirens
 deum. Fœcunda est hebræa lingua uerbis intelligendi, sciendi, sapiendi, quo-
 rum exactam & constantem differentiam, ego non ausim profiteri.

Tales inq; stultos, hoc uocabulo pingere uidetur Propheta, q̄ nullus sit in
 filijs hominum eruditus, seu sapiens, ac si dicat: Non solum ij, qui prae ceteris
 rudiores sunt, non sunt intelligentes, sed & ij, qui multa garrunt, sicut amici
 Iob, Heliu, Balaam (quorum sapientiz aliorum rudrati comparatz, non est
 numerus) nihil intelligunt, quia nunq̄ ea gustu aliquo uitæ & experientiz co-
 gnouerunt.

gnouerunt. Ad hanc significationē uerbi mouet, quod & psal. xxxij. inscribitur: Intellectus, seu eruditio dauid, & multis alijs psalmis, in quibus uita & experientia eruditi uidentur loqui, experientia in q̄, non naturæ uita sed gratiæ dono exercitata. Est autē absoluta locutio: Non est intelligens, nem enim addit, quid non intelligat, deum ne, an alia, ut hanc absolutam eruditio nem uita usū paratam intelligamus, quæ facit, ut homo, in omni rerum & doctrinarum sorte, & prudenter iudicet, & recte sapiat de deo & omnibus, quæ re fit ut idoneus sit & alios recta docere, ut non inepte, hoc uocabulo, imperitiosos & garrulos magistros argui intelligeremus, Sicut sequenti, Non est requirens deum, auditores, seu imitatores.

Absoluta eruditio uita usū parata.

Sola charitas, non quæ sua sunt, querit.

Requirens deum. Hoc uerbo prauitatem affectus taxat, sicut præcedente excitatam mentis, q̄ ubi non est uera dei notitia, nec uerus amor est, omnes enim querunt quæ sua sunt, ait Apostolus, excepta sola charitate, quæ querit non quæ sua sunt. Et hoc uitium cordis humani, subtilius est, q̄, ut cognosci ab homine possit, de quo sæpe diximus. Hæc enim duo, non intelligere, non querere deum, includit omnia illa monstra, quæ psalmo. v. dicta sunt, Impietatem, malignitatem, iniusticiam, mædaces, quia per hæc, inquinata est eorum mens & cōscientia. Caueamus ergo, non intelligētes hoc loco accipiamus, pro istis speculationibus hominum, qui multa, grandia, singularia de rebus diuinis fabulari, didicerūt, sed qui pauca multo uita usū sic apprehenderunt, ut de oibus omnium iudicent, & ut uocāt, animā legis intelligant. Nec requirere deū, sit, oratiunculis, aut repertis opusculis, quouis alio proprio studio ad deum comprehendendum niti, & ut dicunt, pro æterna salute, facere bona meritoria, sed hoc est querere deum, in omnibus nihil suorum querere, omnia in gloriā dei & commodum pximi, tam facere, q̄ pati, id quod est, abnegare seipsum cum omnibus suis, seruum aliorum fieri, summa, scilicet, in deū & homines pietas, Cōtra quam nemo acrius pugnat, q̄ uiri sanguinum & dolosi, qui deum querere sibi uidentur, & seipsos quarunt. Quare non ad opera, sed ad affectum & uotum hominis, hoc uerbum querendi aptemus, & uidebimus in filijs hominū nō esse qui querat deum, sed omnes esse, aut manifestis peccatis malos, aut dolosa specie peiores. In hūc modum Paulus hūc locū Ro. iij. inducit, tam contra gentes manifestarios peccatores, q̄ contra Iudæos umbratiles sanctos dicens: Causati sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: Quia non est iustus quisq̄, non est intelligens, non est requirens deum, omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usq̄ ad unum. Vbi Apostolus per hanc particulam: Non est iustus quisq̄, quæ hoc psalmo nō ponitur, colligere, & exponere uideatur sensum primi uersus: Dixit insipiēs in corde suo, non est deus: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis, nō est, qui faciat bonū. Nisi per non esse quemq̄ iustū, uoluit idem, quod non esse qui faciat bonum. Et uideamus, q̄ non adducat scripturam, ad uerbum, sed ad sensum tantum.

Veri intelligentes.

Requirere deum.

Pietas summa in Christū & homines.

Vbi nunc est liberum arbitrium: ubi uirtutes morales: ubi prudentia & scientiæ practicæ directrices hominum in agibilibus: Vitiæ scilicet sunt naturæ, seu potius, dona dei, per uitiā naturæ, id est, excitatam mentis nihil intelligentis & prauitatem affectus non querentis quæ dei sunt, inquinata, abominata, & reprobata.

Omnes

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Quantis ecce superfluis uerbis inonat, ut oēs homines inuoluat & neminē excipiat. Primo, omnes ait, Deinde, simul, Tertio, non est etiam unus. Est autem ad uerbū, simul, hebraismus, quo multitudinem in unam collectam significat, ut psal. xij. c. Cuius participatio eius in idipsum, id est, Hierusalem associatur ei simul cum omnibus qui in ea sunt. Et psal. xxx. Exaltatus non est in unum, id est, omnes in unum sumpti. Et respectum Prophetæ obseruare uult, qui inter homines uidebat alios quidem uideri recte incedere, deo appropinquare, utiles esse, bona facere, ut speciosos iusticiarios operarios legis, qui a uulgo manifesta ratio peccatorum, Pharisei, id est separati & separata longeque dissimili uita & morum consuetudine insignes censent. Propter hos peccatis feliciter inuoluat & reos faciat, seu, ut Apostolus ait, ut omne os obstruatur, & obnoxius fiat omnis immundus deo, qui nimis infeliciter sese explicuerunt, ne foedis titulis declinandi, inutilitatis, non facti boni, communicare uiderentur.

Tria dicit: Declinauerunt omnes, inutiles facti sunt, non faciunt bonum. Declinatio pertinet ad impietatem, seu incredulitatem, quæ fons & caput est malorum: Sicut e contra, pietas, seu fides est initium bonorum, quæ ad deum propinquamus: Oportet enim accedentem ad deum credere, ut dicit Apostolus, Heb. xi. Atque quod hic, declinantibus tribuit, seu recedentibus, seu discedentibus (est enim idem hoc loco uerbum, quod psalmo. vj. Discedite a me & c.) superius insipientibus dedit, dicentibus in corde suo: Non est deus. Declinare enim a deo & dicere in corde, non esse deum, idem sunt, scilicet, non credere. Sic, Heb. iij. Videte fratres, ne forte sit in aliquo uestrum cor incredulitatis, discedendi a deo uiuo. Et hanc fidei defectum in Ecclesia futurum, uideatur Apostolus. ij. Tessal. ij. appellare Apostasiam, dicens: Nisi primum uenerit discessio seu defectio (id est, Apostasia), Fidei in christo, non Romani imperij de fidei Iesu Christo, hominum operibus Ecclesia uastabitur: sed & ipse seipsum exponit. i. Timo. iij. Spiritus manifeste dicit, quod in nouissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroneis, & doctrinis demoniorum in hypocrisis loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Dura uerba, aspera sententiæ in Romanarum legum tyrannidem, quam suis coloribus graphice depingit.

Omnes autem declinasse dicit, ut eos quoque inuoluat, qui maxime propinquare deo uidentur. Sicut & Apostolus. ij. Timo. iij. inuoluit eos, qui speiem pietatis habent, & uirtutem eius abnegant, cum superbis, blasphemis & ceteris, quos in nouissimis periculosisque temporibus futuros prædicat: Immo propter hos hypocritas (ut dixi) omnia potissimum dicuntur hoc psalmo, quod ij, qui manifeste peccat, minus noxi sint, quam hypocritæ isti, cum specie sua, qui nihil eorum ad se pertinere, tum ipsi credunt, tum alijs perniciose persuadent, quæ de malis & impijs dicuntur,

Peccatis feliciter inuoluit omnes.

Declinatio.

Nisi primum uenerit discessio, optime hic exponitur.

Notent hæc hypocritæ.

C c Simul inutiles

Simul inutiles facti sunt, Eadem sententia est, quam supra dixit: Con-
perunt & ab ominata fecerunt studia sua. Id quod pertinet ad mores & opera
apostatarum, seu declinantium, quid enim impius & infidelis faciat, nisi in-
le, abominabile, corruptum & putridum in oculis dei, licet in oculis hominum
omnia utilia & bona uideantur: Sic Isaia. lix. Tela eorum non erunt in uesti-
mentum, neque operientur operibus suis, opera eorum, opera inutilia, & opera
iniquitatis in manibus eorum. Et iterum addit, simul, ut utranque hominum
impiorum turbam comprehendat; eorum, scilicet, qui manifestis peccatis imple-
tatem cordis produnt, & eorum qui bona specie impietatem uestiant, ut etiam
tes in uestimentis ouium, intus lupi rapaces.

*Turba du-
plex hominū
impiorum.*

*Nullus facit
bonum.*

Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Quo arguit eorum omissi-
onem, ut qui non tantum mala faciant & increduli sint, sed etiam nunquam bona
faciant & nunquam pii sint, ut sic per affirmationem malorum & negationem
bonorum, absolute & penitus comprehendat omnes esse peccatores, filios ho-
minum. Nam quod & hic addit, non est usque ad unum, uniuersalem negati-
uam facit, sicut in prioribus duobus uniuersalem affirmatiuam, iterum pro-
pter hypocritas, ne putent sese bona facere, praeter ceteris manifeste malis, nullus
(inquit) eorum facit bonum, id est, nullus eorum habet fidem & bona opera,
sed aut mala manifeste, aut tantum specie. Proinde quando spiritus, tanta uer-
borum uel, affirmationes & negationes componat, & uniuersaliter omnes pro-
nunciet, esse malos & non bonos, Mirum est, qua subtilitate Neutralis illa
Neutralis Aristotelis Theologia per medium affirmationis & negationis uniuersalium
Theologia. reperere queat, & sic elabi, ut libere audeat spiritui contra pugnare, & dicere:
Non oia sunt mala hominum opera, sed quaedam sunt bona, licet haec omnia sine
non meritoria, seu nec meritoria nec demeritoria. Verum oportet scripturam
esse signum cui contradicatur & aquam contradictionis, iuxta quam iurgan-
tibus filiis Israel, iudices & electi Israel absorbeantur:

Haec tria Paulus Tit. j. breuibus sic explicat: Cum sint abominati & incre-
dibiles & ad omne opus bonum reprobī. Abominati hic inutiles putridi &
corrupti dicuntur: incredibiles, seu inobedientes, hic declinantes, seu receden-
tes, impij & infideles; Reprobī uero ad omne opus bonum, hic non facere ul-
lum bonum, dicuntur. Confitentur tamen se nosse deum, factis autem negant,
in quo hypocritas pariter inuoluit, sicut & hoc loco psal. facit.

lam uide, quod eadem tria repetita sunt, hoc tertio uersu, quae primo di-
cta sunt, sed hoc interest, quod primo uersu suam sententiam Propheta profert,
Tertio confirmat eam, sententia diuina, quae non modo secum concordat,
sed etiam latius & uniuersaliter loquitur, quod idem scilicet de caelo dominus,
quod ipse in terra uiderit. Hinc Apostolus Roma. iij. solum adducit id quod
dominum de caelo prospexisse & desinisse Propheta dicit, quod & magis
ad institutum Pauli faciebat, qui uniuersaliter omnes & omnium opera
sub peccato comprehendere proposuerat, ut humiliati gratiam necessariam
agnoscerent.

Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant,
uenum aspidum sub labijs eorum.

Quorum os

Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.
 Contritio & infelicitas in uis eorum, & uiam pacis non cognouerunt, non est timor dei ante oculos eorum.

Hos tres uersus hebraica ueritas non habet, nec mihi certum est, an. lxx. interpretes ab initio sic uerterint psalmum hunc, quos Apostolus deinde seculus credi possit, cum non esset tum alia translatio apud gentes, quibus, saltem uulgator. Mihi uerisimilius est Apostolum ipsum, proprio spiritu de plenitudine sapientiae suae eructasse hanc sanctam crapulam ex diuersis locis scripturarum congestam, quam siue quis postea huic psalmo interseruerit, siue ipsi. lxx. reddiderint, non me magnopere sollicitat. Prima pars: Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, psalmi quinti est, ut satis claret. Sequens: Venenum aspidum sub labijs eorum, psalmi. c. xxxix. Tertia: Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, psalmi. ix. Quarta: Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, Prouerborum primo & Esai. ix. Quinta: Contritio & infelicitas in uis eorum, & uiam pacis non cognouerunt, Esai. lix. Sexta & ultima: non est timor dei ante oculos eorum, ex psalmo. xxxv. est.

Quae psalmo quinto & nono explanata sunt, hic non sunt repetenda, sed monendum tantummodo & inculcandum est, eos qui sine fide sunt, hoc est, impij, omnibus his uitijs esse inquinatos, aut data occasione inquinari, cum eis desit uirtus resistendi ulli peccato, & assit pronitas in omne malum. ut Ge. i. In impijs uerbi ministros.

neis. vj. & vij. scribitur. Quare omnes ad unum usque, sunt sepulchrum patens & insaturabiles uoragines diuitiarum, animalia uentris, quorum deus (ut Paulus ait) uenter est. Deinde omnes, linguam dolosam, blandam, aduolatricem habent, ueritatem nec docentes, nec defendentes, sed quae placita sunt magnatibus loquentes, ne scilicet pereat uenter, & esca, & guttur, quod magnum cum omnibus sit commune, potissimum tamen ab eo laborant, qui uerbi ministerio praesunt, quod dico, ne repugnet, quod psalmo. v. diximus, hunc uersum ad populorum Magistros pertinere, quem Paulus omnibus uidetur tribuere, nec male, cum quales sunt Magistri, tales fiant & discipuli, & eodem uerbo utriusque, aut pereant, aut seruentur.

Venenum aspidum sub labijs eorum. Hoc propriissime ad dogmata pertinet, siue de tradentibus, siue accipientibus dixeris, omnes enim uenenata doctrina infecti sunt, qui fide imbuti non sunt. Verum Epitaphis est, in hoc uersiculo, Aspis enim serpentis genus esse in Africa dicitur, cuius ictui, nullum sit remedium, quo significatur, quod insanabilis sit impietatis doctrina, bona specie commendata, quod & ipsa haereticorum & impiorum pertinacia satis probat. Hebraeis uidetur pro ueneno, poculum, seu lagena dici, qua metaphora, aptius exprimitur dogmatis significatio, quod Vasa, ut iam saepe diximus, uocale uerbum, liquor ipse, sensum uerborum significet.

Sub labijs, eodem mysterio dictum est, pro psalmo. ix. Sub lingua eius labor & dolor, quod pestilens & uenenatum dogma, aliud super linguam, aliud sub lingua habeat, hoc est, blandum, rectum, sanumque apparet, cum sit asperrimum, peruersissimum, mortiferumque, in rei ueritate.

C c ij Quorum

Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, psalmo. ix. repen-
tum est. Cum uero hic constet Paulum non adducere hebraicam ueritatē
sed. lxx. & usitatam inter gentes translationem, quæ pro dolis, habet amaritu-
dine, permittamus, immo credamus maledictionem & amaritudinem, hic
pro maledicentia & iracundia accipi, cum psalmo. ix. maledictionem, pro do-
ctrina impia acceperimus, simpliciter ne, an uolenter, lectoris esto iudicium.
Quamquæ ubi obsecritas est, nihil officit uarios sensus tenere. Ut utrobique male-
dictio, pro maledicentia, uel mala doctrina accipiatur, hoc tamen loco, qui
sequitur, pedes eorum ueloces ad effundendum sanguinem, pro uerbis iræ &
furoris (ut dixi) fas est, maledictionem intelligere. Itaque omnis homo, est uir
sanguinum, etiam ij qui sanctissima pompa fulgent, immo ij omnium maxi-
me sunt maledici, amarulenti, uirulenti, non semper, nec in omnes (nam hoc
operculo tegunt nequitiam suam) sed in eos, quibus offenduntur, aut non ho-
norantur, sicut sunt ad manū exempla nostro seculo copiosissima, inter erudi-
tos & sacris initiatos passim grassantia. Nō est ergo, quæ neget se maledicū esse
& amarulentum, qui aliquor amiculis dulcissime conuersatur, si uel unum, si
uel aduersarium, odit, aut criminatur. Hic enim ex fructibus suis cognoscitur
arbor, non illic ex uestimentis ouium.

Qui potissi-
mum uiri san-
guinum sint.

Veloces pedes eorum & c. Prover. j. Quorum pedes ad malum currunt,
& festinant, ut effundant sanguinem. Eodem pene modo Isa. lix. Non solum
uerbis sunt cruenti, sed & opere, data enim occasione, occidunt, aut si non oc-
cidunt, saltem gaudent occisos esse, quos oderunt, sicut etiam non maledi-
cant, tamen gaudent maledici eos, quos oderunt. Quo uitio, cum omnes sint
filij Adam perditū, quot, rogo, sunt, qui se eodem perditos esse agnoscunt, aut
hæc ad se pertinere credant, cum dicitur: Veloces pedes eorum ad effunden-
dum sanguinem: Nec enim frustra dixit, Veloces esse pedes ad effundendum
sanguinem, nō autem, esse effusores sanguinis, ut reos faceret sanguinis effusi
quotquot probarint, lætati fuerint, non prohibuerint, non resisterint, non sal-
tem doluerint, sanguinem effusum, aut effundendum: affectum scilicet non tā
tum opus eorum arguens. Quis ergo est, qui hic sese reum queat negare, in ui-
tio cōmuni, tam late parenti, ut uix iustos sinat immunes esse?

Rei sanguinis
nimia multi.

Contritio & infelicitas in uis eorum. Hic uersiculus, optime declarat im-
piorum operum conditionem, & semel exponit, quid sit, ea auen & amal to-
ties appellari: quid enim faciūt impij in omnibus suis operibus, presertim ijs,
quæ bona uocant, nisi quæ frustra consummāt, quicquid uirium impendunt,
& ut dicitur, oleum & operam perdunt, nec solum perdunt, sed & uastant, &
conterunt seipsos, hoc est, cum hæmorroissa erogant substantiam suam in me-
dicos, & semper peius habent: Ponamus exemplū causā pro utroque genere im-
piorum ante oculos, hanc ipsam hæmorroissam substantiæ consumpticem,
& filium prodigum itidem substantiæ suæ consumptorem, ut hic sit, exemplar
eorū qui in rebus mundi, honoribus, uoluptatibus, diuitijs, uolunt suauiter ui-
uere: Illa uero, eorum, qui uiribus & operibus suis sese pacare & conscientiam
confirmare. Hic experientiam consulamus, & uideamus an non utrunque hoc
hominum genus sit, martyres diaboli qui maiore infelicitate, contritione, ua-
sitate, agitudine animi, ad inferna descendunt, quæ ij, qui per fidem omnibus
malis & peccatis assidue uexantur.

Impiorum
miseria.

Ita certe habet ut quo quis, abundantius carnalibus bonis frigitur, hoc infelicius in-

licius in anima conteratur, dum conscientia eius assidue concutitur, quia quo
 plus peccat, eo magis fiducia in deum perit, & augetur scrupulus, morsus, in/
 quicquado, paor, turbatio conscientie, ita dum uidetur foris, prospere in om/
 nibus agere, & suauiter crescere, interim intus medullitus exugitur uirtus bo/
 nae fiducia, exhaustoq; omni robore miserrime uastatur, ut demum cogatur
 desperare in aeternum. Sic & illi qui, ignorata fide, operibus nituntur peccata
 & conscientiam superare, quo plus nituntur, eo infelicius coteruntur. Donec
 illud Sap. v. dicant: Lassati sumus in uia iniquitatis, Recte ergo dicit: Contri/
 tio & infelicitas in uis eorum, seu (ut Hieronymus transtulit) Vastitas & con/
 tritio in uis eorum. Sic & Hieremia. ij. Contriuit dominus confidentiam tu/
 am, & nihil habebis prosperum. Duo itaq; mala sunt, uastitas & contritio, seu
 cōtritio & infelicitas, prius, q̄ fiducia conteritur, quae cōtrita & uastata, quae/
 quid facit, aut conatur, magis affligit, q̄ solatur, magis infelicitat, q̄ promo/
 uet. Quae omnia ex sua Antithesi melius intelligunt. Iustus enim (sicut psal. j. ^{Iustus.}
 scribitur) sicut lignum plantatum ad riuos aquarum, crescit, fructificat, floret,
 & multiplicatur, prosperaturq; in omnibus, quae facit. Et iterum: Iustus ut pal/
 ma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur. Contra impius, sicut ficus ma/
 ledicta, & palmes extra uitem arescet, deinde minuitur assidue & perit usq; in ^{Impius.}
 puluerem. Quae omnia spiritu aguntur in conscientia, adeo, ut redundant etiā
 in corpus & infirmet, etiā uires naturales. Quia sicut securus mens, iuxta Sapi/
 entem est uelut iuge cōuiuium, ita tristitia cordis occidit multos, & nō est uti/
 litas in ea, ut idem dicit. Atq; id ipsum etiā uideamus ita fieri, ut opera impio/
 rum, ferme cum eis sepeliuntur.

Et uiam pacis non cognouerūt. Quare? quia rem sequuntur & sicut equus
 & mulus, non habent intellectum, qui est fides rerum inuisibilium. Sensuales
 enim homines pacem in rebus huius mundi quaerunt, Hypocritae autem in su
 is consilijs, studijs & operibus. Vtriq; in his quae sentiunt, & capiunt. At pax ^{ubi uera sit}
 uera est in fide uerbi, & his rebus quae nec sentiuntur, nec capiuntur, sed capi/
 unt credentem eis, sicut Christus dixit Iudaeis: Sermo meus non capitur in uo/
 bis, pisces enim, non capiūt, sed capiuntur reti. Proinde ubi sensualibus de/
 fecerint opes, fauor, uoluptas, honor, ingruerint, q; paupertas, ignominia, mor/
 bi, dolor, contemptus, q̄ in quieti sint, uideamus. Nec hoc solum modo in quie/
 tantur, externa in quietudine, sed & interna, amissa em fiducia dei, per prospe/
 ra sua, in quieti & contriti sunt misera conscientia, ut sic nec coram deo, nec in
 seipsis, nec coram hominibus pacem habeant. Hypocritae uero, ubi operibus ^{Hypocritarū}
 suis defecerint, siue in morte, siue periculo (sicut oportet fieri) in uictaq; fuerint ^{studia.}
 omnia eorum esse peccata, confunduntur, & perturbantur inconsolabiliter,
 quo argumento & ipsi ostenduntur suis operibus aliud nihil fecisse, q̄ uastaf/
 se & cōtriuisse fidem cordis, quae esset uita, uirtus, gloria, substantia eorū. Nec
 hoc solum modo confunduntur, sed etiā, si coram hominibus, opera & studia
 eorum periclitantur & arguuntur aut calumniantur, caelum & terram misce/
 re & turbare conantur, quia amissa fiducia dei, & in sua studia nixi, nec apud
 deum, nec in seipsis, nec coram hominibus pacem habent. Ita utrunq; hoc im/
 piorum hominum genus, utrinq; pacem non habet, nec intus, nec extra, de/
 scenditq; omnis ille tumultus mundi ex interiore tumultu, qui em intus qui/
 etus est, foris nihil tumultuatur, qui autem intus turbulentus est, foris quoq;
 non potest quiescere.

Cc iij Dicit uero,

Cruce uia pacis est.

Dicit uero, nō modo eos pacem nō habere, sed uiam pacis nescire, hoc ignorāt qua uia ad pacem eatur. Nempe per crucem, Crux enim, quæ mortificat omnem sensum & affectum, ipsa ducit ad pacem. Et CHRIS TYS dicitur crucifixus est, secum pacem nostram abscondit in deū, qui sub cruce latet, nec alibi inuenit. At impij utriusq; generis, quiduis aliud querunt, q̄ crucem, hoc sensum & affectū suū in rebus & consilijs suis nituntur seruare, ideo fieri non potest, ut pacem cognoscant, nedum, ut habeant. Quare uia pacis, est uia crucis, & pax, non est pax, sicut Prophetæ dicunt. Econtra, crux, nō est crux, nisi enim pacem habet, qui pacem nō querit, ille crucem habet, qui crucem fugit. Verum hic nisi usus uitæ doceat, uerba nihil faciunt.

Pius hō quō uita suā distribuere debeat

Non est timor dei ante oculos eorum. Sape dictum est in superioribus, hūc esse titulum impiorum, ut sine timore dei agant securi, freti, uel rerū copia, uel bona sua intentione. Sicut & in Prophetis olim arguebantur dicere: pax, pax, cum non esset pax. Dabit forte se occasio, de timore & pace, latius dicēdū. Hic breuiter satis fuerit nosse, pium hominem sic distribuere uitam, ut in prosperis & pace deum metuat, eleuatus per fidē super omnia, quæ habet tam interne, q̄ externe, ideo est timor dei ante oculos eius, ne rebus prosperis perueniat affectus, secum cum eis fornicet. In aduersis uero & in inquietudine, in deū fidat, & que eleuatus per fidem super omnia, quæ sentit tam interne, q̄ externe, ideo dicitur nosse uiam pacis, quæ exuperat omnem sensum, utrinque acquisibilis permanens, nec apponens cor, si affluat diuitiæ, nec recedēs, si instet tempus belli. Sic de eis dicitur, pro utroq; tempore: Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperāt super misericordia eius. Impij, quia fide carent, necesse est, ut rebus affecti super harenam positi sint, quo sequitur, ut quo eūq; ferantur cadantq; res eorum, ipsi rapiantur simul cum eisdem: Ita fit, ut etiam tunc pacem non inueniant, dum eam querunt in rebus, cum res ipsæ stare natura nequeant.

Nonne cognoscēt, omnes qui operātur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escam panis: Dominum non inuocauerunt.

Hic uersus & sequens probare mihi uidentur, tres proximos esse suppositiōs, cum eandem sermone habeant sententiam, quam non est uerisimile, superfluis uerbis esse iteratam præsertim eodem loco.

Cognoscent, absolute dicitur, pro eo quod est, an non aliquando efficiēt cognoscentes: ut sciant, & sentiant, quantū malorū faciunt, qui præ securitate & timoris dei neglectu, etiam bene sese facere arbitrantur, ex cæcitate affectu rerum, quas solas cognoscūt: Porro ipsi, nihil minus de se dici credunt, q̄, q̄ sint ignari quid faciunt. Scimus (inquiunt) quid faciamus. Quin aliorum omnium quoq; iudices & magistri fieri prompti sunt.

Operarios iniquitatis פועלי און Poete Auen, abunde diximus, esse quæ operentur, unde pax cordis non acquirat, quæ ex solius opere fidei & pietatis (ut dixi) possidetur, sed potius dolor miseria, & ut Ecclesiast. solet appellare, uanitas, labor, afflictio, cōtritio, seu absumptio spiritus. Diximus enim Auen proprie significare dolorem, qui fructus est cōtrarius paci, omnium qui extra fidem operantur, siue sint bona in oculis hominum siue mala.

Itaq;

Itaq; uerbum longanimitatis uel tediij, uel etiam commiserationis est, dum
 dicitur: Nonne cognoscent: Ac si dicat, q̄ diu miseri isti differant cognoscere su-
 am miseriam, & q̄ aliud nihil sint, q̄ operarij Auen: Non sentient aliquando
 sese non nisi cōteri, tristesq; magis fieri in uis suis, ut tandem uiam pacis, quæ
 exuperat omnem sensum querant: Hanc certe sententiam, præcedens uerfus
 sic dedit: Contritio & infelicitas in uis eorum, & uiam pacis nō cognouerūt.
 Cum Auen illa, siue dolor, aliud non sit, q̄ contritio & infelicitas, Tum q̄ ui-
 am pacis non cognouerunt, idem est, quod hic dicit: Nonne cognoscent ali-

quando se esse operarios Auen:
 Aptior etiam fuisset quaestio per simplicem negationem, ut optantis affectu
 dicatur, non cognoscent: Nam nonne, uel nunquid, prophetantis affectum
 indicat, alterum affirmatiue, alterum negatiue, ut grammatici docent. Tamen
 si quis contendat, affirmatiuo quaestiuo, nonne, ostendi q̄ impij aliquādo sal-
 tem in morte & iudicio extremo cognoscent: Et per negatiuum, nunquid, q̄
 nunq; salubriter cognoscēt, nō repugno, Potest forte hebraicum מִן הַלֹּאֵם
 omnibus tribus his quaestiuo dari.

Qui deuorant plebem meam, sicut escam panis. Voratores populi, tyran-
 nos scilicet hoc uerbo arguit. Deuorant (ait Augustinus) populum, qui sua
 comoda ex illo capiunt, non referentes ministerium suum ad gloriam dei, &
 eorum quibus præsumunt, salutem. Taxat igitur inexplebilem auariciam & rapa-
 citatem magnatum, qui dolis ac ui omniq; arte populum exhauriunt, sicut ho-
 die cernimus in Romanæ curiæ & Episcoporum mōstris potius q̄ exemplis.
 Sic Amos, ij. Super tribus sceleribus Israel & super quatuor non conuertant,
 pro eo q̄ uendiderint pro argento iustum & pauperem pro calciamentis (hoc
 est, ut hebræus habet, pro moneta, uel frumento) qui conterunt super pulue-
 rem capita pauperum, & uiam humilium declinant. Et Michæ, ij. Nunquid
 non uelstrum est scire iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum,
 qui uolenter tollitis pelles eorum desuper eis, & carnes desuper ossibus eo-
 rum: qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoria-
 uerunt, & ossa eorum confregerunt & conciderunt sicut in lebetæ, & quasi car-
 nem in medio ollæ.

Quibus artibus hoc illi egerint in populo Israel, tacemus: In Ecclesia certe
 idem agitur, pallijs Episcoporum, annatis, indulgentijs, indultis, priuilegijs,
 exemptionibus, sacerdotiorum impudentissimis nundinis, ut taceā, quid re-
 ditibus, reemptionibus, mendicitatibus deuoretur, quæ omnia si quis exigat
 ad supputationem, una cum tributis, quæ magistratibus prophanis dantur,
 inueniet, primo, nec tertiam partem populi pro uictu & substantia laborare,
 reliquos omnes partis frui, deinde unum eundemq; populū, plus sexagesies
 singulis annis exactionem pati. Ita longe plures sunt comestores & uorato-
 res, q̄ operatores, ut mihi omnium sit miraculorum maximum, homines uno
 anno ali posse, ex ijs quæ proueniunt, immo credo prouentus omnes inuisi-
 bili miraculo assidue augeri, non aliter, q̄ panes Christus multiplicauit in
 Euangelio. Atq; hanc gratiam referre debemus acceptam Romanæ tyranni-
 di, quæ suis legibus aliud non fecit, q̄, ut ocioforum deuorantiumq; hominū
 ubique superaret numerus, sub specie religionis & nomine Ecclesiæ: Effletq;
 unum in Ecclesia negotiū, auaritia, rapacitas, exactio, sicut est dies hæc. Quid
 ergo miramur Turcas, aut Iudæos opulentos esse: laboratur enim apud eos,
 apud nos uoratur.

Operatur iniquitatem & de uorat plebē.

Diximus autem & supra psal. v. eos qui ueritatem sincere non docent, sed suis traditionibus animas illaqueant, in scripturis appellari canes insaturabiles, auaros, guttur patens, deuoratores domorum, animalia uentris, quorum deus uenter est, ubi enim non pascunt mentem, reliquum est ut solum pascant uentrem, ubi non querunt quæ dei sunt, querant quæ sua sunt, & ubi non sapiunt, quæ sursum sunt, sapiant quæ super terram sunt. Vbi autem pastores tales sunt, nec sincere quæ dei sunt docent, necesse est defectu uerbi dei, talis sit populus, qualis est sacerdos (sicut Isaias solet dicere) & omnes querant, quæ sua sunt (ut Paulus dicit) donec in populo aliud non sit, quæ mutua rapina, avaritia, dolus, uis, iniuria, & ut hic dicitur, deuoratio populi dei, donec antequam ilius populi mores representent, Isai. lvj. Omnes declinauerunt in uiam suam, unusquisque ad auaritiam suam, a summo usque ad nouissimum. Et Hier. viij. A minimo usque ad maximum omnes auaritiam sequuntur. Interim tamen nihilominus iactent iusticias & uirtutes, doceant, tractentque leges, tum ciuiles, tum Ecclesiasticas, quibus ius & iusticia putantur administrari. Deinde moralia & summas uirtutum, uitiorumque prædicent. Sic enim & illi faciebant, ut ibidem Hieremias profectur, dicens: Et sanabant contritiones populi mei ad ignominiam, dicentes: Pax, pax, cum non esset pax. Sicut uidemus hodie per dioceses, monasteria, collegia, auaritiam furere, & tamen multa interim bona (sicuti putant) doceri, & fieri. Quare hæc duo pulchre coniungit: Operantur iniquitatem, & deuorant plebem, quæ sint auari, & tamen bona operari, aut saltem humanitatis (ut uocant) officia, uel paucis exhibere uidentur, cum fides, quæ dei cultus est, iuxta auaritiam, quæ Idolorum cultus est, consistere nequeat, ita excæcat eos malitia, ut utrumque non uideant, Sicut dicit: Nonne cognoscunt?

Auari, filij diffidentie.

Igitur ad locum auaritiæ pertinet hic uersus, immo auaritiæ Periphrasis est, deuorare plebem, propter escam panis, qualem necesse est esse communem uitam omnium, qui fiducia dei uacui, filij diffidentie uocantur, apud Paulum Collo. iij. Mortificate membra uestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam, auaritiam, quæ est Idolorum seruitus, propter quæ uenit ira dei in filios diffidentie, seu incredulitatis. Fœdissimum sane incredulitatis genus est, non tantum deo confidere, quod corpus alere possit, & uelit, qui uolucres cæli pascit, fœnum agni sic uelit, ut Christus Matthæi. vj. in idem monstrum loquitur. Quid enim si deo crederent in rebus spiritualibus & temptationibus maximis, qui uentrem frigidum non credunt a deo pascendum esse? Aut quomodo in morte credent in manus eius animas suas, quas in sempiternum pascat (si debet uiuere) qui corpora sua ad incertum momentū ei non credunt? Vnde Heb. xij. pro sæda hac pusillanimitate dicit: Sint mores sine auaritia contenti presentibus. Ipse enim dixit: Non te deleram, nec derelinquam, Ita, ut confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor, non timebo, quid faciat mihi homo.

Pastores perniciosi.

Quo uitio (ut dixi) ut careant, maxime refert, pastores, qui non modo (si auari sint) exemplo, sed & autoritate, deinde quod extremum est malorum, uerbo nocent subiectis, dum aliud, nec docent, nec doceri sinunt, nisi quod querunt uel auget, uel seruat, Harum rerum exempla, non est necesse monstrare, cum iam in mores, immo in articulos fidei transferint, & hæreticus sit, qui auaritiam pontificum & monachorum taxat, quam hodie pulchro nomine potestatem regi-

statem regituum, monarchiam, uicariatum dei in terris appellat, adeo uertim est quod Paulus ait: Existimantes quæstum esse pietatem, siue, ut hic dicit, operarios Auen, & tamē deuoratores plebis. Vnde & Exodi. xviij. Ietro Moli cō, Ietri cōsilium. salutaris, quos populo præficeret, ait: Prouide de omni plebe uiros sapientes & timentes deum, in quibus sit ueritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos & centuriones &c.

Hebræus dicit: Comestores populi mei comederunt escas, explicandi gratia, ne quis de spiritali deuoratione cum loqui crederet, sicut nostra translatio uidetur sonare, quæ per similitudinem dicit, eos deuorare plebem, sicut escæ panis. Hic autem dicit, quod in populo aliud non faciunt, quæ, quod comedunt panem, seu escas, hoc est, quod seipsos pascunt, & uentri insaturabili auaritia seruiunt, quæ comestorem malo populi faciunt, cuius substantiam infinitis modis deuorant. Et sic deuorantes populum, in hoc deuorant, ut comedant & seipsos faturent, aliud nihil pro deuoratione reponentes. Sicut hodie Romana Roma uisitarumque facit furiosa auaritia.

Dominum non inuocauerunt. Hic causam & radicem iniquitatis, auaritiæ ponit, nempe diffidentiam, seu foedam incredulitatem, quod in domino non confidunt. Fides enim, quia solo uerbo dei uiuere docet, assidue inuocat dominum in quacumque necessitate, penderetque ex solius dei bonitate. Cum itaque pastores si dem non doceant, nec eam populi sciunt, nihil iam reliquum est, nisi, ut operentur Auen, & auari sint, dicantque auro, fiducia mea, & obrizo, robur meum. Iob. xxxj. Et congregent aurum, in quo confidunt homines. Baruch. iij. Cum ergo deus præceperit præcepto primo, ut non habeatur alienus deus, hoc est, ut in nihil aliud confidatur, ipseque solus in omni necessitate inuocetur, patet, Auaritiæ esse Idolorum seruitutem, quæ facit, ut dominum non inuocent, nec ei credant, credant autem, & inuocent potius aurum, quia impietate perditæ, quicquid bonorum facere uidentur, operationes sunt frustraneæ, doloris, iniquitatis, id est, Auen, unde non habeat conscientiam, nisi inquietudinem & uanum laborem.

Illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Quoniam dominus in generatione iusta est.

Particula ista, ubi non, erat timor, non est in hebræo, uideturque explicandi sensus gratia, adiecta. Apte autem spiritus & proprie depingit ingenia & mores impiorum. Impossibile est enim, ut cor hominis sit sine timore, quia si amor fuerit rectus, & ipse rectus est, cum peruerso autem peruertitur & ipse. Cum autem impium amissa fiducia in deum, inhæreat auro & operibus suis, necesse est, ut misera sollicitudine & timore amittendi auri discutiatur, deinde quia fide iustificati non sunt, oportet, ut traditum culis anxie & scrupulosissime uexent: ut sic duplici timore uexentur, altero, ne peccent, altero, ne egeant. Quam miseriam hodie in Põtificibus & Ecclesiasticis omnibus sic uidemus inualuisse, ut hunc uersum nulla glosa adhibita, solo illorum intuitu quilibet planissimum habeat. Quid enim hodie metuitur aliud apud eos, quæ ne res Ecclesiæ alienentur, minuantur, occupentur, ne patrimonialia Crucifixi, sancti Petri, beatæ uirginis & aliorum periclitentur: quantis statutis hic cautum est, ne contra hæc aliquid loquatur: quantis fulminibus tenent, ne contrectentur: quantis indulgentiis, priuilegijs, immunitatibus, ea munierunt, ne temporalia temporalia sint.

C c v quantis

quātis benedictionibus, promissis, indulgentijs, titulis, bullis, & infinitis machinis hic actum est, & agitur assidue, ut multiplicentur, roborentur, perpetuentur: Vnde hæc omnia curarum examina: nempe q̄ deum nō inuocant, deo non credunt, ideo timent hic, & suis sese consilijs ac uiribus stabiliunt, ne aliter quando egeant, Canes impudentissimi (ut Isaias ait) qui nesciūt futuritatem. Cum autem, uel cōmunis sensus hominum hos crassos & inutiles prætextus ferre tandem nequeat, simul aliquot p̄ij & spirituales, nequitiam hanc inuenerunt, ut hanc non sinant, sit, ut semper timendi, semperq̄ ueritatem odiendi occultationem habeant, sicut ludæi, quando dixerunt contra Christum: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Tales fuisse, esse, foreq̄ omnes impios, præsertim magnates populi ab initio mundi in finem, facile est intelligere, si consideremus cor hominis oportere esse in his que dei sunt, aut in ijs que sua sunt. Et uel aurum pro deo, uel deum pro auro habere.

*Aurū pro deo
uel deus pro
auro.*

Idem exempli uideas in altero timore, scilicet, traditionum suarum. Sicut Isaias ait: Timuerunt me mandatis hominum & doctrinis. Quātis quædam hic laqueis legum irretitæ sunt conscientia fidelium: Quātis exactionibus præfecti isti Pharaonis, operibus duris luti & lateris præmunt, & ad amaritudinē perducunt uitam filiorum Israel: Quis sic timet in mandatis dei, sicut in mandatis Papæ? Neq̄ enim Auen ipsam aptius explanes, q̄ si filiorum Israel in Aegypto seruitutem applices, Sic plena est Ecclesia perturbatis, confusis, serupulosissimisq̄ conscientijs, quas quotidie augent tyranni Romanistæ, suis casibus referuatis, exemptionibus, minis, censuris, & mille his artibus perdedæ Ecclesiæ dei. His adde Monasteriorum & Collegiorum ritus, statuta, ceremonias, peruerso sensu intellectas, peiore usu seruatas, ut ubique in mercedem diffidentia & neglectæ fidei, operetur in his deus huius seculi hanc iram dei, ut auari sint & operarij tristes, utrobique inquieti, pauidi, & (ut Hieremias ait) duplici contritione contriti magisq̄ in sempiternum conterendi, ubi tam auro, q̄ operibus, timore & scrupulo possessis, desperatione æterna, priuabuntur.

*Timor in hu-
manas tradi-
tiones.*

*Fides miseria
rū remediū.*

Hæc contingent, quia dominum non inuocauerunt, fides enim sola unicum huius iræ & miseriæ remediū erat, qua dum carent, nec dominum habent, qui solum in generatione iusta est, hoc est, apud eos, cum eis, & in eis, qui credunt ei, & hac fide iustificantur, siue sit aliquis Iudæus, siue Gentilis, magnus, aut paruus, ne quis de persona, aut genere gloriætur. Sicut Samuel ad Saul dixit: Fac quodcumque inuenerit manus tua, dominus enim tecum est. Et Paulus, i. Corinth. iij. Vbi spiritus domini, ibi libertas. Hic enim, nec opera Auen, nec cura rerum, nec conscientia traditionum, sed omnia libera, iucunda, quietæ, quæcumque facit placere confidit, quæcumque potest, plebi dei facit, quomodocunq̄ uult traditionibus utitur, cum iusto non sit lex posita, nulliusq̄ egeat, solo domino contentus, quem in hereditatem accepit loco omnium. Sicut ait psalmus, cxvij. Portio mea domine in terra uiuentiū, xv. Dominus pars hereditatis mex & calicis mei, tu es, qui restitues hereditatem meam mihi. Sic enim dum omnia discedunt, & nos relinquunt, simul nos labor, cura, timor eorum relinquunt, & appropinquat, suscipitq̄ nos ipse dominus, & simul inuenimus requiem, securitatem, libertatem animabus nostris. Vt Matthæi undecimo dicit: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos: Tollite iugum meum super uos, & discite a me, quia mitis sum,

*Libertas fide-
lium.*

is sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris: Iugū enim
 meū suauē est, & onus meū leuē. Sic psal. xxij. gloriatur. Quoniam pater meus
 & mater mea dereliquerunt me, dominus autē assumpsit me.
 Videmus ergo & hic, q̄ iustus ex sua fide uiuet, dum per Antithesin, opera
 n̄s Auen, auaris, iusticiarijs, & deum non inuocantibus, opponit generatio/
 nem iustā, quæ dominum habet, cum deum habere nemo possit, nisi per fidē, *Deus per fidē*
 quia iustorum generatio, deum in omnibus inuocat, ideo non timet, non est *habetur.*
 sollicita, non est auara, nō operatur inutilia, sed est in omnibus, eadem, & qua/
 bilis, indifferens, ut Philip. iij. Gaudete in domino semper, iterum dico, gau/
 dere, modestia uestra nota sit omnibus hominibus, dominus enim prope est,
 nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione petitiones uestre cum
 gratiarum actione innoscescat apud deum. Ecce q̄ pulchre cōcordat his uerbis
 Apostolus cum sententia horum duorū uersuum, ubi tollit sollicitudinem, iu/
 bet inuocari dominum, promittit dominum esse prope, docet gaudere non in
 rebus, sicut auari, sed in domino &c.

Illud: Trepidauerunt timore. Idiotissimus est hebræus, sicut psal. cxxxj. Et san/
 cti eius exultatione exultabunt. Et. xx. Lætificabis eum in gaudio cum uultu
 tuo. Vt indicet eos timere nulla causa, cum non sit quod eos terreat. Sicut Pro/
 uerb. xxv. Fugit impius, nemine persequente. Et Leui. xvj. Terrebit eos soni/
 tus solij uolantis. Et Deutro. xxxij. Dabit tibi dominus cor pauidū. Itaq; a suo
 timore timent. Si enim paupertas, quam auari metuunt, & traditio hominum,
 aut quæcunq; mala, sua natura terrent, etiam iustos terrent. At nunc uitio
 cordis eorū, non sua natura eos terrent. Sicut e contra dominus beneficio fidei
 cor lætificat, ideo exultatione exultat, cum tamen dominum non uideat, nisi
 per fidē, ac sic de nulla re, q̄ de hac fiducia gaudet. At dices, forte impij cogno/
 scerent, & facerent eadem si quis eos moneret, ac recta doceret. Nunc quia nō
 audiunt, quid mirum si non cognoscant, maneatq; operarij Auen, auari, dei
 ignorantes, timoribus undiq; inquieti. Respondet: Non est ita, sunt qui mo/
 sequuntur, ut sequitur.

Consilium inopis confudistis, quoniam dominus spes eius est.

Non ait, Consiliū generationis iustæ, sed inopis, cum tamen eosdem utroq; *Iusti, inopes*
 uocabulo significet. Quod reuera generatio iusta, & qui rebus omnibus con/
 temptis coram hominibus nulla persona fulgēt, pariter sine autoritate habean/
 tur coram buccis istis & personatis Idolis generationis prauæ atq; peruersæ, in
 cuius medio (sicut Apostolus dicit) lucent sicut luminaria mundi, uerbū uitæ
 reinētes: Itaq; coram deo sunt generatio iusta, sed coram hominibus indigni
 quibus credant, immo (ut Sap. v. dicitur) in derisum eos habēt & in similitudi/
 nem improprij, uitam illorū æstimant insaniā, & finem sine honore. Confun/
 ditur autē eorum consiliū, dum non modo non suscipit (sicut oportuit) summa
 reuerētia, sed etiā damnatur, exhibitur, irridetur tanq̄ hæreticum, seditiosum,
 scādalogum, temerariū, erroneum, blasphemum. Sic enim & hodie, si magnatū
 tyrannides monueris, appellaberis, & excipieris.

Hebræus uerbo transitiuo dicit: Confundi fecistis, hoc est, egistis, ut con/
 silium eius erubesceret, & ignominia, a uobis & omnibus, affectum haberet,
 tanq̄ Christus

tanq̄ Christus ueritas ipsa inter latrones inter scelerata dogmata: quod hinc
 terminationibus, damnationibus, mandatis hominum. Sicut de Iudæis Apo-
 stolus ad Thessal. scribit, eos prohibuisse, ne Apostoli loquerentur gentibus,
 quo salui fiant. Id quod nostro seculo faciūt, hæreticæ prauitatis iniquitates,
 Inquisitores *Impijissimi.* hereticorum
 impijissimi. Confundistis, nō extinxistis. Si quidem uerbum dei etiam hi extinguit, uel in
 seipsis, qui ei non credunt, uel si ad tēpus credunt, curis tamen uitæ humanæ
 res suffocāt, sicut dominus de semine inter spinas seminato docet, qui nō cō-
 fundunt consilium iusti, quia uerum, sanctum, bonum esse credūt, uel opte-
 tur. At cruenti & furiosi illi non extinguit, nisi prius nomine pessimo ipsam
 fœdauerint, hoc est, quod dixi, turpissima morte ipsum damnant, ut hæretici,
 erroneum, seditiosum &c.

Observandi *sunt inquisi-
tores illi.* Cum ergo scriptura tam proprie mores impiorum hominum deliniaz, oppr-
 tet eos qui prouisi sunt aliena pro hæreticis damnare, omni studio obseruare,
 præsertim si & autoritate personæ, & nomine in populo ualeant. Nam hi pro-
 prie sunt quos hoc uersu pingi uideamus, nec oportet tereri ab illorū insania
 nos, qui hac dei scriptura præmuniti sumus, sic solere facere eos, qui ignorant
 deū, sed potius misereri eorum, & pro eis orare.

Argumenta
 impiorum.

Nec hoc eorū segniter taxat ingenium, quod dicit: Quoniam dominus spes
 eius est. Ac si dicat, nulla alia causa damnatis, nisi q̄ multitudine & magnitu-
 dine hominū nō nititur, sicut uos; Nunc uero, quia solus est, & non nisi in do-
 mino nititur, uos autē turba magnorum & minorum stipati estis, confidenter
 damnatis. Diximus enim & superius, hoc esse omnium plausiblestimum ar-
 gumentum impiorū, quod ab autoritate maiorum & multorum, cum longitu-
 dine tempore ducunt, rursus a despectu & uilitate & paucitate dicentium re-
 cta. Qua larua utraq̄, sic exæcati sunt, ut clausis auribus, ne audire quidē, ne-
 dum confiderare uelint, quæ dicuntur. Sic enim & Pharisæi sese armabāt mul-
 tudine & magnitudine Herodianorum & suorum cōtra Christum. Itaq̄ &
 hoc Emphaticum est: Inopis, Aeni, id est, afflicti & humiliati, ac per hoc con-
 tempti in oculis Behemoth, qui non nisi sublimia uident.

Consilium autem uocat, non uerbum, aut reprehensionem, quo exprobat
 eorum insaniam, & aggrauat culpam, mitius enim peccarēt, si reprehensionē
 eius damnarent, nunc autem utile & salutare uerbum, quo eorum saluti cōsul-
 litur, damnant. Miserationis autem affectu hic uersus dicitur, in hūc modum:
 Estis ne uos omnium hominum miserissimi, qui multitudine & magnitudine
 hominum freti, non modo non auditis, sed extinguitis, immo pessimo impo-
 sito nomine, perditis uerbum, quod non nisi ueltra salutis gratia uobis, pio re-
 medio & cōsilio, affertur, offensi dūtaxat paupertate, uilitate, & humilitate nū-
 cū, nec uos hoc mouet, q̄ & si multitudine & magnitudine hominū circūda-
 tus non sit, dominus tamen ei assistit, & spes eius est.

Sane sunt multi inter homines, qui uerbum, propter quod certamē est, pro
 nihilo habentes, solo fauore huc, aut illuc feruntur, quocumq̄ uiderint mul-
 tudinem inclinari, qui, si rursus in alteram partem res inclinari, iterum se-
 quentur multitudinem, sic multi Christum sunt secuti, qui postea ipso cru-
 cifixo scandalizati retrorsum ad Iudæos redierunt. Arundines hi sunt uento
 agitate, tantū ad perniciem ueritatis in tempore tentationis utiles, ut qui scan-
 dalo sui, ueritatis hostes cōfortant, cui prius autoritatē & robur, sua obsequē-
 tia infideli,

Quantia infideli pepererant, plus iam nocētes, q̄ prius profuerāt, de qualibus psalmo. lxxviij, Filij Ephrem intendētes & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli, quia non fuit dominus spes eorum, sed gloria præceptoris, de qua si tibi placebant. Sic Christus in cruce: Elongasti a me amicum & proximum, & netos meos a miseria. Et iterum: Factus sum opprobrium uicinis meis ualde, & timor notis meis.

Quis dabit ex Zion salutare Israel: cum conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel:

Hoc uideo ab illustribus patribus intelligi super Iudæos in finem conuertendos. Quod si uerum est, oportet psalmū referri ab initio sui ad tēpus Christi, quando synagoga sic erat excecata, ut multi (nempe Zaducæi) etiam spiritum & angelum negarent & resurrectionem carnis, ut Lucas Actuum. xxiiij. refert. Et Christus dixit in corde suo, non est deus, deinde auaritia, hypocrisis, incredulitate, erant corrupti & abominabiles in studijs suis, & consilium Christi inopis, ac pauperum Apostolorum, non modo non susceperunt, sed etiam per summam ignominiam damnauerunt. In quam sententiam & Paulus Ro. iij. de hoc psalmo uidetur dicere: Scimus q̄ quæcumq̄ lex loquitur, ijs qui in lege sunt, loquitur. Hoc sensu psalmus totus a beato Augustino tractatur. Tunc sequitur eodem filo ductus sensus: Quis dabit ex Zion salutare Israel: Quasi diceret, frustra prædicatur eis, non nostrum est, ut saluentur, & si consulamus, & oremus sedulo, ut Paulus Ro. x. Voluntas cordis mei & obsecratio ad deum pro illis sit in salutem. Ut sit ista quæstio anxij affectus, ac uelut parturientis & optatis esse anathema a Christo pro eis (Sicut Paulus, Ro. ix. ubi omnia agit, & tandē mysterio insuperabili prohibitus dicat: Sed quid facio: quid laboro: quis poterit eos saluare? Illuc tandem ueniendum est, q̄ mysterium hic deus operatur, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Sicut scriptum est: Veniet ex Zion, qui auertet impietatem ab Iacob, & hoc a me testamentum illis cum abstulero peccata eorum, Ro. xj. Asperrimus enim est iste locus, nec ab ipso Paulo satis aperte explicatus, nam & Isaie locum. lix. quem inducit, non parum mutat. Vnde nec ego hoc mysterij, seu secreti consilij hucusq̄ satis intellexi.

Quod si generaliter (ut cœpimus) psalmum de omnibus hominibus intelligimus, nec sic male intelligimus, quia si ad literam de Iudæis solis loquitur, sicuti fere cogit Paulus dictis iam locis ad Ro. hoc tamen uerum est, eos in hoc esse exemplum omnium impiorum, qui in Ecclesia quocumq̄ seculo, & præsertim in diebus nouissimis futuri, fuerunt & sunt. Sicut. ij. Pet. ij. Zodomitas dicit positos exemplū eorum, qui impie acturi sunt. Item & Balaam eorūdem exemplum, & Iudas, immo & Iohannes. j. Iohā. iij. Cain exemplum ponunt eorum qui ex maligno erant. His ergo omnibus, cum omnia frustra dicant, atq̄ fiant, tandē tradita causa diuino secreto, non habetur nisi reliquus gemitus qui optet, nec tamen desperet, futurā in fine, dei misericordiā, sicut & nos hodie Ecclesiæ captiuitatē optamus & speramus conuerti. Quis ergo dabit salutem Israel: dabit autē ex Zion, nemo, donec ipse dñs cōuertat captiuitatem plebis suæ.

Iudæi exemplum omnium impiorum.

Ecclesiæ captiuitas.

plebis suæ, scilicet eius quæ secundū carnem Israel est, & iam in maxima & pessima & pessima omnium captiuitate tenetur, tam corporaliter, quā spiritaliter captiua: Similiter exemplo huius, captiuitatem plebis suæ cuiuslibet, etiam si nō sit secundū carnē Israel & plebs dei: Nisi enim dominus adiuuauerit domum, inuanum laborauerunt, qui ædificant.

Addit autem ex Zion, ut ostendat non aliam illis, aut ullis hominibus salutem dandam esse, nisi eam quæ in Christo est, quæ in Zion data est, & inde in omnem terram propagata, ac per hoc esse Iudæos ad Christum conuertendum, quantumlibet in eum nunc insaniant: Non est enim impossibile apud deum omne uerbum. Et Ro. xj. Potens est deus iterum inferre illos. Quo citius damnabilis est furor quorundam Christianorum (si Christianos oportet appellare) qui se in hoc arbitrantur obsequium deo prestare, si Iudæos odiosissime persequantur, omne malum eis cogitent, ac eorum deploratis malis extrema superbia & contemptu insultēt, cum huius psalmi exemplo & Pauli Ro. ix summo affectu; p̄ eis tristari & dolere & orare continue oporteat. Hi certe uiderint, q̄ audiāt Paulū Ro. xj. Noli gloriari aduersum ramos: Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Et iterum: Noli altum sapere, sed time. Faciunt autem hac tyrannide sua impij isti nominetenus Christiani, non leuem iacturam Christiano tum nomini, tum populo, ac rei sunt participesq; impietatis Iudaicæ, quam hoc crudelitatis exemplo, uelut repellant a Christianismo, cum eos omni suauitate, patientia, prece, cura, debeant attrahere. Et horum furori patrocinantur, instant, Theologi quoque quidam insulsissimi, qui fastuosissimo supercilio Iudæos garrunt esse lenos Christianorum & subiectos Cæsari, cum ipsi interim, tam uere sint Christiani, q̄ uere ullus est Romanus Cæsar hodie.

Quis rogo ad nostram religionem transeat, uel benignissimæ patientissimæ mentis, qui tam atrociter & hostiliter & non modo non christianiter, sed plusq; feraliter sese a nobis uideat tractari: Si odium Iudæorum & Hæreticorum & Turcorum facit Christianos, uere nos etiam furiosi, fumus omnium christianissimū: Si autem amor Christi facit Christianos, sine dubio nos peiores Iudæis, Hæreticis & Turcis fumus, cum nemo Christum amet minus, q̄ nos. Similis est horum insania, stultis illis & pueris, qui Iudæis in partibus pictis, uelut patienti Christo auxiliaturi, oculos effodiunt. Nec alitudo etiam agunt passionis dominicæ declamatores plurimi, q̄ ut Iudæorum in Christum ferociam aggrauent, & in eos exasperent fidelium corda, cum Euāgelium hoc agat, ut charitatē dei & Christi in eare nobis unice & summe commendet, cuius ille ne uerbo quidem unq; meminerunt.

Igitur Epitaphis est in nomine, Dominus, sicut psalmo. iij. Domini est salus. Ita nemo dat salutem, nemo conuertit captiuitatem, nisi dominus solus. Et affectus illi: Exultabit, & lætabitur, psalmo. v. tractati sunt, sed nomina Iacob & Israel, psalmo. iij. uidimus.

Psalmus

Iudæi nō tam odiose persequēdi sunt.

Nominetenus Christiani.

Nemo odiosus a Christiano nec infidelis.